



LUNDS
UNIVERSITET
Socialhögskolan

SILKESVANTAR ELLER SKYDDSHANDSKAR?

EN KVALITATIV TEXTANALYS AV GODA MÖTEN MED BEHANDLINGSSVERIGE

Beata Lindeberg

Kandidatuppsats (SOPA63)

VT 2016

Handledare: Mats Hilde

Examinator: Lupita Svensson

ABSTRACT

Author: Beata Lindeberg

Title: Hugs & drugs: literary examples of benevolent care towards drug users

[Translated title]

Supervisor: Mats Hilde

Assessor: Lupita Svensson

The aim of the study is to show examples of how caregivers in Sweden gives persons with substance abuse good, fair treatment. The author's hypothesis is that the Swedish drug policy, with its aim to abolish all illegal use of substances, affects the attitude that meet drug users whom seek care and help from the authorities. The already stigmatized and shunned group of drug users become even more marginalized when they get little but neglect and disdain from the authorities. However, the author believes there to be examples that doesn't show the authorities from such a shameful angle.

By analyzing five autobiographies written by people with a background in substance abuse, and finding examples of benevolent care towards drug users, the author aims to draw closer to understanding what benevolent care really is.

The findings in the study is that benevolent care can be present in every meeting with a substance misuser. It depends on how you interpret the needs of and the situation in which the client currently is residing. One meeting can call for a tough but fair wake up call for the client, another context needs the practitioner to be kind, caring and soothing.

There are as many possibilities to give good care as there are meetings. We have to be attentive enough to realize when the time is right for support or confrontation, and we need to have a broad range of communicative tools with which we can ensure that benevolent care really is given.

Key words: substance abuse, autobiography, benevolent care, communicative practice

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

ABSTRACT	2
UPPSATSENS DISPOSITION	4
PERSONLIG BAKGRUND	6
PROBLEMFORMULERING	7
SYFTE	8
FRÅGESTÄLLNINGAR	8
DEFINITIONER AV CENTRALA BEGREPP	9
PRESENTATION AV RELEVANT FORSKNING	11
FORSKNING KRING NARKOTIKAANVÄNDARERS LIVSVILLKOR	12
FORSKNING KRING GOD NARKOMANVÅRD	12
FORSKNING KRING DET DÅLIGA BEMÖTANDET	15
METODAVSNITT	17
VAL AV METOD	17
FÖRTJÄNSTER & BEGRÄNSNINGAR	17
URVAL & AVGRÄNSNING	18
INSAMLING AV EMPIRI	19
TILLVÄGAGÅNGSSÄTT I LÄSNINGEN AV SJÄLVBIOGRAFIERNA	20
TILLVÄGAGÅNGSSÄTT I ANALYSEN AV EMPIRIN	20
TILLFÖRLITLIGHET	21
ETISKA ÖVERVÄGANDEN	22
UPPSATSENS TEORETISKA REFERENS RAM	23
VAL AV TEORI	23
SYMBOLISK INTERAKTIONISM	23
GEORGE HERBERT MEAD	23
SELF – SJÄLVET	24
ROLLÖVERTAGANDE	25
SIGNIFIKANT SYMBOL	26
DEN GENERALISERADE ANDRE	24
I & ME – JAG:ET & MIG:ET	27
ANALYS	27
SJÄLVBILDER	27
DET MELLANMÄNSKLIGA MÖTET	32
HJÄLPRELATIONEN	36
SLUTDISKUSSION	41
LITTERATURFÖRTECKNING	44

UPPSATSENS DISPOSITION

I avsnittet PERSONLIG BAKGRUND beskriver jag min egen bakgrund och min förförståelse. Jag presenterar forskningsfrågans uppkomst och varför jag valt att skriva om just detta.

I PROBLEMFORMULERINGEN bygger jag vidare på avsnittet PERSONLIG BAKGRUND och förankrar forskningsfrågan i svensk narkotikapolitik för att beskriva för läsaren den fond mot vilken mitt arbete ska förstås. Jag visar läsaren hur politiken påverkar alla nivåer i det sociala arbetet och hur den påverkar de attityder och det bemötande vi har gentemot personer som använder narkotika. Därefter problematiserar jag ämnet ytterligare med en rad frågor. Avsnittet avslutas med presentationen av mitt SYFTE och mina FRÅGESTÄLLNINGAR.

I PRESENTATION AV KONTEXTUELLT SAMMANHANG presenterar jag en skala över de kontexter i vilka min undersökning befinner sig. Jag beskriver en glidande skala mellan frivillighet och tvång, eller straff och behandling, och hur dessa kontextuella villkor påverkar naturen av de möten som uppsatsen analyserar.

I avsnittet DEFINITIONER AV CENTRALA BEGREPP presenterar jag hur jag använder begreppen i studien, för att läsaren ska förstå mitt tolkningsarbete.

PRESENTATION AV RELEVANT FORSKNING börjar med en kort beskrivning över den forskning jag använt. Jag förklarar varför jag valt studierna och hur jag funnit dem. Forskningen är uppdelad i tre teman som rör min analys: NARKOTIKAANVÄNDARENS LIVSVILLKOR, GOD NARKOMANVÅRD, samt DET DÅLIGA BEMÖTANDET.

METODAVSNITTET börjar med en förklaring av metoden och varför den är lämplig i relation till min studie. Därefter diskuterar jag förtjänster och begränsningar. Sedan diskuterar jag mitt urval och avgränsningar i relation till självbiografier som textform. Därefter förklarar jag hur jag gått tillväga då jag utfört studien, från insamlingen av empirin, till hur jag bearbetat materialet och utfört analysen. Jag reflekterar kring den egna processen och vad mina val inneburit för studien. Däremellan presenterar jag också överskådligt de fem självbiografier jag använt i arbetet. METODAVSNITTET avslutas med en reflektion kring studiens tillförlitlighet och de etiska överväganden jag tagit ställning till.

I UPPSATSENS TEORETISKA REFERENSRAM förklarar jag hur jag landade på valet av den symboliska interaktionismen som teori. Jag diskuterar teorins förtjänster i relation till den psykodynamiska teorin. Jag beskriver teorin och George Herbert Meads förståelse av interaktion. Därefter förklarar jag begreppen som används i analysen.

I ANALYSAVSNITTET presenterar och analyserar jag de fynd jag gjort i läsningen av empirin. Jag tolkar utifrån de teoretiska begrepp jag presenterat i UPPSATSENS TEORETISKA REFERENSRAM, och refererar till forskningen jag redogjort för i avsnittet PRESENTATION AV RELEVANT FORSKNING. Analysen är uppdelad i fyra delar: SJÄLVBILDER, DET MELLANMÄNSKLIGA MÖTET, HJÄLPRELATIONEN samt SLUTDISKUSSION. De tre första består av tematiserade textutsnitt som faller in under respektive kategori. Jag börjar varje tematisk översikt med en sammanfattad förklaring kring hur jag resonerat i tolkningen av empirin i förhållande till temat. I SLUTDISKUSSIONEN knyter jag ihop uppsatsen och relaterar uppsatsens olika delar till varandra, för att sammanfatta den utveckling detta arbete har initierat för mig som person, forskare och socionomstudent.

PERSONLIG BAKGRUND

Jag har strävat efter att arbeta med människor i hela mitt vuxna liv. Jag vill arbeta med omfattande social problematik, exempelvis missbruk, kriminalitet och sexhandel. Under min tid på socionomprogrammet har jag gjort så många valbara uppgifter som möjligt kring missbruk och de konsekvenser som beroende och droganvändande har på såväl individer som samhälle. Det föll sig därför naturligt, nästan självklart, för mig att skriva min kandidatuppsats kring missbruk.

Jag spenderade min praktiktermin på ett lägenhetshus med sociala kontrakt i Socialtjänstens regi. Målgruppen var aktiva missbrukare, blandmissbrukare och dubbeldiagnoser. Det var en givande och rolig praktik, men också krävande och tuff. Det är en speciell målgrupp att komma i kontakt med, mycket beroende på den stora heterogeniteten som finns inom gruppen och på att det dessa olikheter till trots finns en del drag som går igen. Det är även ett klientel som tyvärr är vana vid förakt och myndigheter som behandlar dem illa eller felaktigt.

Jag lärde mig mycket om bemötande av mina handledare på praktiken. Att det handlar mycket om vem och hur man är, men att det samtidigt finns vissa kvalitéer hos en socialsekreterare som arbetar med aktiva missbrukare man måste utveckla. Förmåga att sätta gränser, att vara beredd på att göra det lilla extra men veta sina egna begränsningar, och att inse när den samhällseliga befogenheten slutar och klienternas självbestämmande träder in, och vice versa.

Det underliggande syftet har under hela den här forskningsprocessen varit att lyfta brukarperspektivet. Jag ville fortsätta utvecklingen och inlärningsprocessen som påbörjades under min praktiktermin, och undersöka hur professionella som möter aktiva narkomaner använder bemötande för att skapa fungerande relationer.

I denna uppsats har jag läst fem självbiografier skrivna av personer med egen erfarenhet av missbruk, och i läsningen av dessa har jag plockat ut de delar av litteraturen där författaren beskriver ett gott möte med behandlingssverige. Studien har sitt fokus på möten som påverkat författaren positivt, och på vilken betydelse dessa har för etablerandet av en god kontakt som kan leda till att livsvillkoren för denna grupp kan förändras till det bättre.

PROBLEMFÖRMULERING

Min utgångspunkt genom forskningsprocessen har varit att bemötandet från representanter för institutioner och organisationer påverkar relationen till klienten och är avgörande för insatsers effekt. Vidare har jag arbetat utefter övertygelsen att den svenska narkotikapolitiska kontexten påverkar hur missbruksproblematik bemöts. Denna politiska bakgrund ska ses som en fond mot vilken de institutioner och organisationer som finns beskrivna i empirin verkar, och beskrivs därför kortfattat nedan.

Sverige har sedan i slutet av 1970-talet drivit en narkotikapolitik med slutmål att Sverige ska bli ett narkotikafritt samhälle. Politiken bygger på nolltolerans mot alla illegala droger. Sverige är unikt i Europa med sin restriktiva narkotikapolitik.¹ Politiken är uppbyggd på tre grundvalar: kontroll, prevention samt behandling.² Kontrollen går ut på att begränsa tillgången, prevention och behandling syftar till att minska efterfrågan. Samtliga av dessa insatser följer det övergripande målet att Sverige ska bli helt fritt från personer som missbrukar narkotika.³

Begreppet skadebegränsning är ett paraplybegrepp som innefattar insatser, politiska beslut, policyförfattningar och en attityd till missbruk som syftar till att minska de skador ett missbruk för med sig. Merparten av dessa åtgärder utförs inte i syfte att arbeta för att narkotikaanvändningen ska upphöra, vilket gör dem kontroversiella i en svensk kontext.⁴ Insatser med en tydlig inriktning mot ett aktivt missbruk, såsom olika typer av överdosprevention, möter motstånd då de inte kan kopplas till slutmålet – det narkotikafria samhället.⁵

Denna narkotikapolitiska diskurs genomsyrar hela det svenska samhället: de offentliga debatterna, de politiska besluten, informationskampanjerna och hur vi talar om narkotika och narkotikaanvändare i vardagliga samtal. Diskursen blir till policies, policies påverkar attityder, och attityder påverkar hur vi bemöter människor med ett narkotikamissbruk. Många personer med erfarenhet av missbruk har negativa erfarenheter med sig från tidigare möten med samhällsliga institutioner och organisationer. Detta gör det viktigt att kontakter som skapas nu och i framtiden är kontakter som bemöter målgruppen värdigt, personligt, professionellt och mänskligt. Jag har ur empirin jag analyserat

¹ Richert, 2014, s 48 f.

² Linton, 2015, s 47

³ Richert, 2014, s 48 f.

⁴ ibid, s 26 f.

⁵ ibid, s 53

lyft fram exempel på då behandlingssverige bemött författarna med respekt, värme, omtanke och professionalitet.

En forskningsfråga kring det här ämnet ställer fler frågor än vad jag inom ramarna för den här uppsatsen kommer att kunna svara på. Vad är ett gott bemötande? Vem bestämmer om ett möte är gott – den behandlade eller den som behandlar? Hur mäter man ett gott möte? Hur ska den som behandlar vara för att förutsättningarna för ett gott möte ska föreligga? Vad är viktigast i ett gott möte – att vara snäll eller att ställa krav? Ska man vara professionell eller personlig? Ska man ha silkesvantar eller skyddshandskar?

Uppsatsen kommer inte besvara just dessa frågor, men jag strävar efter att belysa de intrikata och diffusa processer som skapar det goda mötet, och visa att det sociala arbetets komplexitet finns överallt omkring oss – kanske till och med i din egen bokhylla.

SYFTE

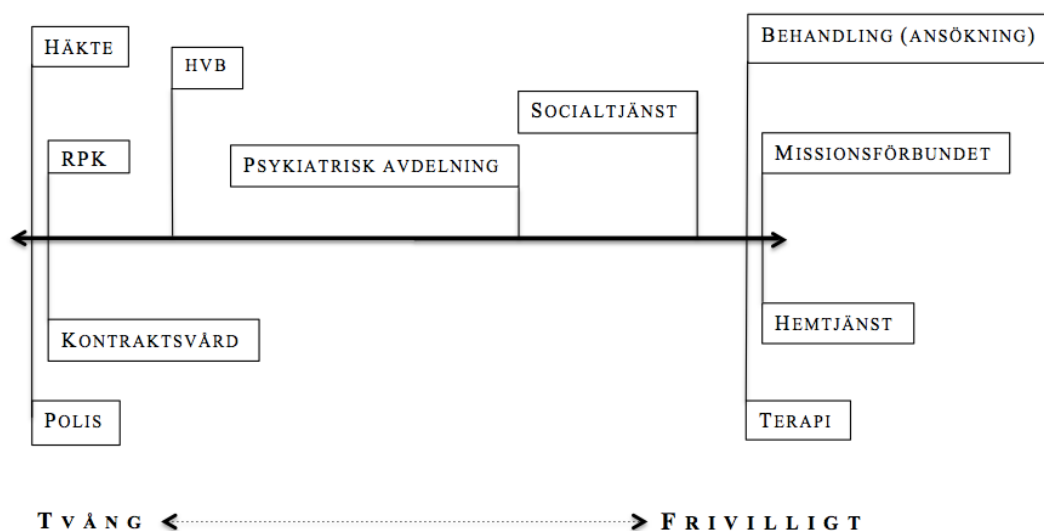
Syftet med studien är att hitta och analysera exempel på hur goda möten med behandlingssverige konstrueras i självbiografier skrivna av personer med egen erfarenhet av missbruk.

FRÅGESTÄLLNINGAR

- Hur beskrivs ett gott möte i texterna?
- Vilken betydelse tillskriver författarna ett gott möte?
- Vilka är de kontextuella villkoren för ett gott möte?

PRESENTATION AV KONTEXTUELLT SAMMANHANG

Varje möte har ett syfte, och i axeln nedan har jag beskrivit det behandlingsverige där de empiriska exemplen befinner sig, på en skala av frivillighet – tvång. Skalan kan också läsas som att den vänstra axeln står för straff, och den högra för behandling. Skalan ska ses som en schematisk hjälp för läsaren att förstå de olika möjliga kontexterna.



De olika nivåerna av tvång – frivillighet speglas i berättelserna och har en betydelse för hur vi kan förstå mötena. Om ett möte äger rum inom exempelvis Kriminalvården syftar det till rehabilitering, och till att säkerställa att den dömda sonar sina brott. Om mötet sker med en representant för en religiös verksamhet, som exempelvis Missionskyrkan, är mötet ett sätt att uppfylla religiösa påbud och medmänskligt ansvar. Socialtjänstens uppdrag i ett möte är i grunden normaliserande: utifrån samhällets kollektiva föreställningar om ett gott liv ska alla medborgare ha rätt till en standard som kan säkerställa värdighet i livsföringen.

DEFINITIONER AV CENTRALA BEGREPP

Ramarna för denna uppsats möjliggör inte en redogörelse för etymologin bakom de begrepp jag använder, inte heller ett problematiserande avsnitt kring vilka konsekvenser användningen av dessa begrepp kan få för konstruktionen av kategorier. Här nedan följer en kort definition av vad jag i denna uppsats åsyftar då dessa begrepp förekommer.

NARKOTIKA

Ett samlingsnamn för olika typer av kriminaliserade rusmedel⁶

⁶ Richert, 2014, s 20

MISSBRUK

Användning av narkotika, samt skadlig alkoholförtäring

NARKOMAN

En individ som använder narkotika

MISSBRUKARE

En individ som använder narkotika och/eller har en skadlig alkoholförtäring

BEHANDLINGSSVERIGE

En sammanfattning av de verksamheter, organisationer, institutioner, myndigheter och vårdinrättningar som personer med ett missbruk kan tänkas komma i kontakt med. Behandlingssverige används i denna uppsats som ett paraplybegrepp för att tydliggöra att de möten jag är intresserad av att analysera syftar till att behandla i en vårdande mening.

MÖTE

Möten mellan medborgare som söker vård, bistånd eller annan hjälp, och professionella som representerar en institution såsom Socialtjänsten eller sjukvården.

BEMÖTANDE

Bemötande är en kombination av den enskilde professionellas vardagliga sociala kompetenser samt en identifikation med sin profession, organisation eller arbetsuppgifter.⁷ Bemötande ska i denna uppsats förstås som hur professionella bemöter medborgare.⁸

KOMMUNIKATION

I mötet mellan professionella och klienter möts två olika livsvärldar. Ett första steg för att skapa förståelse blir att skapa en gemensam grund att arbeta utifrån.⁹ Denna grund kan bara skapas genom att parterna i mötet finner ett sätt att kommunicera på som gör mötet meningsfullt för båda.

⁷ Hydén, 2001, s 49

⁸ ibid, s 48

⁹ ibid, s 57

PRESENTATION AV RELEVANT FORSKNING

Undersökningen *Staff regard towards working with substance users: a European multi-centre study*, utförd av Gilchrist et al., syftar till att påbörja en kartläggning av hur personal som kommer i kontakt med missbrukare förhåller sig till målgruppen.¹⁰ Artikeln valdes utifrån att undersökningen tillför ett brett perspektiv på god narkomanvård.

Torkel Richerts avhandling *Överdoser, försörjningsstrategier och riskhantering* är en färsk avhandling utifrån en svensk kontext som presenterar en bra bild över hur politiken påverkar narkotikaanvändares livsvillkor. Avhandlingen är uppbyggd av två olika forskningsprojekt i syfte att belysa olika aspekter av populationens livsvillkor.¹¹

Kristiansens och Svenssons studie *Narkomani och byråkrati går inte ihop* är en del av ett projekt för en mer brukaranpassad missbrukarvård.¹²

Peckover & Chidlaws studie *Too frightened to care? Accounts by district nurses working with clients who misuse substances* visar hur vårdpersonal och vårdtagare med missbruksproblematik är diskursivt skapade kategorier.¹³

I *Harm Reduction: Compassionate Care Of Persons with Addictions*, av Bartlett et. al., diskuterar författarna skadebegränsning i relation till bemötande.

Neale & Kennedy presenterar i *Good practice towards homeless drug users: research evidence from Scotland* ett forskningsprojekt som visar på hur god vård kan konstrueras.

Forskningen har grupperats kring tre områden med relevans för min studie:

- FORSKNING KRING NARKOTIKAANVÄNDARES LIVSVILLKOR
- FORSKNING KRING GOD NARKOMANVÅRD
- FORSKNING KRING DET DÅLIGA BEMÖTANDET

SÖKORD

”Harm reduction”, ”good practice”, ”bemötande narkoman”, ”practice towards drug users”, ”health care substance misuse”, ”attitudes towards substance misuse”, ”caring for addicts”, ”substance use health care”.

Samtliga internationella artiklar är peer reviewed.

¹⁰ Gilchrist et al, 2011, s 1119

¹¹ Richert, 2014, s 72

¹² Kristiansen & Svensson, 2004, s 5 samt s 7

¹³ Peckover & Chidlaw, 2007, s 244

FORSKNING KRING NARKOTIKAANVÄNDARES LIVSVILLKOR

Svårigheten i att mäta illegala vanor såsom narkotikabruk gör att antalet personer med narkotikamissbruk är svårt att kartlägga med exakthet. En undersökning gjord 2012 uppskattade att 45 000 personer i Sverige har ett narkotikaberoende.¹⁴

Richert visar att kontrollinsatserna äger största delen av resurserna i förhållande till områdena vård, behandling och prevention. Cirka 75 % av budgeten för narkotikafrågor är vikta till brottsbekämpning. 25 % av resurserna går till vård och behandling, ungefär 1 % till preventivt arbete och cirka 0,1 % till skadebegränsande åtgärder.¹⁵

Richerts respondenter menar att samhällets negativa inställning och narkotikapolitikens utformning är mer skadlig och destruktiv än missbruket. De beskriver en känsla av att vara jagad och trakasserad av väktare och polis, och av att inte få tillgång till samhällets serviceinsatser på samma villkor som personer utan missbruk. Av de intervjuade önskade många bättre bemötande från samhället i högre utsträckning än behandlingsinsatser. Richert menar att om detta önskemål ska bli verklighet krävs en omorientering av narkotikapolitiken. Samhället måste acceptera att drogfrihet inte alltid är målet, utan acceptera att det krävs skadebegränsande insatser för att tillförsäkra narkomaner medborgerliga rättigheter.¹⁶ Av de tillfrågade grupperna av heroin- respektive amfetaminanvändare önskade en större andel amfetaminanvändare en större förståelse från samhället än gruppen heroinanvändare.¹⁷ Detta, ponerar Richert, har sin grund i att amfetaminister i större utsträckning än heroinister blir föremål för fängelsestraff än behandling.¹⁸

FORSKNING KRING GOD NARKOMANVÅRD

Kristiansen & Svensson visar på ett stort glapp mellan behandlingssverige och narkotikavärldarna. Det krävs större satsningar på kartläggningar av missbruksläget samt ökad närvaro av fältarbetare för att överbrygga glappet.¹⁹ God vårdpraxis gentemot klienter med en problematik av hemlöshet och missbruk är ett komplext koncept, där många aspekter rör sig på en upplevelsenivå som är svår att standardisera.²⁰ En viktig del i arbetet med denna målgrupp är enligt Neale & Kennedy att skapa hopp och framtidstro.²¹

Gilchrist et. al. menar att tillgänglighet till behandling för beroende bör vara större än den är i nuläget. Vidare drar de slutsatsen att evidensbaserade resultat av behandling-

¹⁴ <http://www.can.se/fakta/fragor-och-svar/narkotika/#Hur-manga-anvander-narkotika-i-Sverige>

¹⁵ Richert, 2014, s 51

¹⁶ ibid, s 114

¹⁷ ibid, s 99

¹⁸ ibid, s 111

¹⁹ ibid, s 43

²⁰ Neale & Kennedy, 2002, s 204

²¹ ibid, s 200

ar upptagit merparten av det aktuella forskningsläget, medan den betydelse vårdgivarnas bemötande och attityd gentemot målgruppen blivit mindre beforskat.²²

Neale & Kennedy visar att det enligt de intervjuade vårdgivarna finns fem huvudsakliga kategorier som avgör huruvida vård som erbjuds är god. De fem kategorierna rör personal, utbud av vård, stöd, organisatoriska riktlinjer och mål, samt organisatoriskt klimat. De intervjuade vårdtagarnas syn på god vård kunde delas in i samma fem kategorier.²³ Det viktigaste för både personal och klienter var att vården som erbjuds är tillgänglig och utförs i den takt klienten själv behöver.²⁴ Grundläggande för all god vård bör vara att den sker anpassad till den enskilda klientens behov och önskemål. Praktisk hjälp och eftervård är en del i god vård, enligt Neale & Kennedy. Det bör inte enbart fokuseras på drogmissbruket i arbetet med målgruppen. Det gäller att arbeta holistiskt och se vilka områden av en klients tillvaro som behöver stöttas upp. I emotionellt stöd innefattade de intervjuade både att kunna samtala om vardagliga bekymmer, såväl som ett mer omfattande terapeutiskt arbete, såsom traumabearbetning.²⁵ Kristiansen & Svensson beskriver att det inom missbruksvården saknas anställda som arbetar långsiktigt med motivation för att säkerställa att klienten har de bästa förutsättningarna för att leva ett drogfritt liv då hen kommer ut från behandling.²⁶

God praxis är att ha ett holistiskt, klientcentrerat synsätt på vården som ska erbjudas och insatserna som ska beviljas. Arbetet ska skapa förutsättningar för drogfrihet, trygghet, stabilitet och självförtroende.²⁷ Behandling bör ske individanpassat i så hög utsträckning som möjligt.²⁸

Vidare är det viktigt att kunna erbjuda stabilitet i vården, då klientens livssituation i övrigt kan vara kaotisk. Att olika myndigheter samverkar kring en klient kan säkerställa denna stabilitet, då klienten får känna att det finns mer än en person vilken hen kan förlita sig på.²⁹ Kristiansen & Svensson påvisar att en bristande samverkan mellan olika organisationer vad gäller behandling medför omfattande negativa konsekvenser för såväl organisationer som klienterna. Exempel på detta är outnyttjade behandlingsplatser, långa väntetider samt tilltagande desperation hos drogmissbrukare som vill lämna det narkomana livet.³⁰

²² Gilchrist et al, 2011, s 1114

²³ Neale & Kennedy, 2002, s 200 f.

²⁴ ibid, s 204

²⁵ ibid, s 200 f.

²⁶ Kristiansen & Svensson, 2004, s 36

²⁷ Neale & Kennedy, 2002, s 204

²⁸ Bartlett et. al, 2013, s 6

²⁹ Neale & Kennedy, 2002, s 200

³⁰ Kristiansen & Svensson, 2004, s 33

Kristiansen & Svensson refererar i sin studie till en undersökning som gjordes i ett öppenvårdsprogram, där de intervjuade missbruksklienterna uttryckte att det är viktigt att personer med bakgrund i missbruk som nu lever ett drogfritt liv finns närvarande i vård och behandling. De har en bättre utgångspunkt för att kunna stötta klienter i behandling, och är enklare att identifiera sig med än en person som inte haft missbruksproblematik.³¹ Även i Neale & Kennedy uttrycker vårdtagare att det finns betydliga fördelar med att ha möjligheten att bli behandlad av en person som haft missbruksproblem och tagit sig ur dem. De fungerar som förebilder och ger personer i behandling motivation och inspiration att fortsätta kämpa.³²

Neale & Kennedy visar på några olika kriterier som personer som varit i behandling för sitt missbruk anser vara de viktigaste för att den vård som erbjuds ska vara god och bemötandet från behandlare klassas som bra. Författarna konstaterar att denna kvalitativa aspekt av vård är svår att mäta³³, och att tendensen inom socialt arbete idag är att vilja standardisera god vård. Utvärderingsmodeller fungerar inte väl ihop med upplevelsenivåer.³⁴

De som arbetar med behandling underströk vikten av att vara icke-dömande och respektfull i mötet med hemlösa narkomaner. Vidare anser de att personal som möter denna målgrupp bör vara ärliga, pålitliga, tillgängliga, engagerade och förstående. Dessa drag var enligt de intervjuade oumbärliga för att kunna skapa och behålla goda relationer med klienter ur målgruppen, relationer som i förlängningen kunde generera positiv effekt på klienternas livssituationer.³⁵

De intervjuade brukarna i Kristiansen & Svenssons studie tecknar en bild av misstro gentemot behandlingssverige, och i sin tur reflekteras samhällets misstro gentemot dem, med vissa undantag. En röd tråd genom intervjupersonernas utsagor är beröm för personalen som arbetar på Sprutbytet, samt kritik gentemot Socialtjänsten på grund av deras negativa inställning till att erbjuda behandling.³⁶

Det fanns vissa skillnader i hur den gode vårdaren beskrevs hos de två intervjugrupperna i Neale & Kennedys studie. Personer i missbruk framhöll inte att det var viktigt att personal hade lång utbildning och erfarenhet. De lyfte fram de personliga egenskaperna hos vårdare, snarare än professionella aspekter. Författarna förklarar denna

³¹ Kristiansen & Svensson, 2004, s 64

³² Neale & Kennedy, 2002, s 202

³³ *ibid*, s 196

³⁴ *ibid*, s 203

³⁵ *ibid*, s 199

³⁶ Kristiansen & Svensson, 2004, s 27

skillnad med att klienter framhåller de aspekter av vård de upplever viktiga att få, och personalen lyfter de aspekter av vård de känner är viktiga att erbjuda.³⁷

Då en person med missbruksproblematik upplever en vårdgivare som negativt inställd till klienten, kan klienten svara på detta med ett aggressivt eller fientligt förhållningssätt tillbaka. För att undvika att denna situation uppstår bör en vårdgivare ha ett grundläggande empatiskt och lugnt förhållningssätt gentemot missbruksklienter. Om klienterna i fråga inte upplever att de måste försvara sig själva skapas en grogrund för en effektiv behandling.³⁸

FORSKNING KRING DET DÅLIGA BEMÖTANDET

Beroende och missbruk har historiskt setts som effekter av bristande moral och obefintlig självkontroll, men idag vet vi att beroende är en sjukdom, även om sociala faktorer spelar in i utvecklingen³⁹. Föreställningen om missbruk såsom en individuell avvikelse finns dock kvar i det allmänna medvetandet, och denna föreställning påverkar hur vårdgivare bemöter enskilda klienter.⁴⁰ Dåligt bemötande från vården gentemot personer med missbruksproblematik är en effekt av samhällsliga diskursiva praktiker, vilka utmålar narkomaner i stereotypiska termer såsom störda och farliga.⁴¹ Denna diskursiva konstruktion gör att denna heterogena grupp inte kan ses som utsatt och i behov av vård. Detta kan förklara det negativa bemötande personal visar missbrukande klienter.⁴²

Bartlett et. al. menar att ett skademinimerande synsätt är viktigt för att kunna erbjuda en person i ett aktivt missbruk korrekta vårdinsatser. Även om en kontakt med en vårdgivare inte syftar till behandling eller drogfrihet, så kan en skademinimerande hållning påverka bemötandet. Om en person med missbruksproblematik söker vård i någon form och bemöts med misstro, negativitet eller liknande dåligt bemötande, kan personen avsvära sig den hjälp som erbjuds. Så går vårdgivare miste om värdefulla möjligheter att nå missbrukare och ge hen information om hur sviterna av ett missbruk kan göras så små som möjligt.⁴³ Neale & Kennedy konstaterar att personer i socialt utanförskap såsom hemlöshet och med narkotikamissbruk ofta har svårt att få god vård med ett värdigt bemötande, i synnerhet sjukvård. Sjukvårdspersonal har enligt forskning författarna refererar till uppvisat tendenser till stigmatisering av narkomaner, och uttrycker att de är

³⁷ Neale & Kennedy, 2002, s 203

³⁸ Bartlett et. al, 2013, s 5

³⁹ <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/beroendesjukdom>

⁴⁰ Bartlett et. al, 2013, s 2

⁴¹ Peckover & Chidlaw, 2007, s 238

⁴² ibid, s 241

⁴³ Bartlett et. al, 2013, s 1

krävande patienter, som inte är värda vård, då deras sjukdomstillstånd ofta är något som förvärvats efter att de levt i en narkoman livsstil.⁴⁴

Negativt bemötande från vårdgivare gentemot klienter med missbruksproblematik påverkar hela behandlingsrelationen. Vidare kan ett negativt bemötande från en representant från myndighetshåll påverka klienten att förvärva en negativ inställning gentemot samhället i stort, vilket medför att individen är och förblir negativt inställd till samhällets möjligheter att hjälpa hen till ett drogfritt liv.⁴⁵ Gilchrist et. al. beskriver professionellas attityd som en barriär gentemot tillgänglighet för vård och behandling.⁴⁶ Studien visar att personal inom hälso- och sjukvård har avsevärt högre aktning för patienter med exempelvis depression än för patienter med missbruk. Inom missbruk skattade de arbete med patienter med alkoholproblem avsevärt högre än arbete med narkomaner.⁴⁷

Kombinationen av dåligt bemötande, svårtillgänglig vård samt de hälsofaror ett missbruk för med sig leder Peckover & Chidlaw till slutsatsen att denna stigmatisering kommer medföra att målgruppens hälso- och allmäntillstånd kommer att påverkas mycket negativt.⁴⁸

⁴⁴ Neale & Kennedy, 2002, s 197

⁴⁵ Bartlett et. al, 2013, s 3

⁴⁶ Gilchrist et. al, 2011, s 1114 f.

⁴⁷ ibid, s 1118

⁴⁸ Peckover & Chidlaw, 2007, s 243

METODAVSNITT

VAL AV METOD

För att genomföra undersökningen använde jag mig av en kvalitativ innehållsanalys med hjälp av en hermeneutiskt inspirerad tolkningsmetod. I en innehållsanalys definierar forskaren tematiska kategorier, och lyfter ut stycken ur texten som klassificeras under dessa teman. Utsnitten analyseras utan att relateras till empirin som helhet.⁴⁹ Med hermeneutiskt inspirerad menar jag att jag under studiens gång förhållit mig öppen till att varje textutsnitt kan innehålla flera aspekter av fenomenet goda möten.⁵⁰ Hermeneutik kretsar kring tolkande av texter⁵¹, och lyfter fram såväl språkets som tolkningens roll i skapandet av förståelse och förklaring.⁵² Varje texttolkningsakt i detta arbete ska ses som en rekonstruktion av en konstruktion.⁵³ Jag tar med mig en medveten förförståelse in i forskningsprocessen. Denna medvetenhet om och användning av förförståelse är ett av hermeneutikens grundläggande metodologiska grepp.⁵⁴

Då min forskningsfråga rör hur det goda mötet konstrueras i självbiografier, kunde en narrativ metod framstå som ett naturligt val. Jag är emellertid inte intresserad av att analysera självbiografierna som helhet, utan lyfter enskilda stycken till analys. Detta utesluter således en narrativ metod, där fokus ligger på hur en sammanhängande berättelse konstruerar betydelse och mening. Jag använder berättelserna för att förstå hur författarna förstår goda möten. Denna strävan efter förståelse av texternas innehåll presenterar jag i form av explicita tolkningar⁵⁵ i mina analyser.

FÖRTJÄNSTER & BEGRÄNSNINGAR

En kvalitativ studie av denna forskningsfråga framstod som det rätta valet för denna undersökning, då jag vill nå en unik typ av kunskap.

Det hade varit svårt för mig som student att få tillträde till enskilda personer ur målgruppen aktiva narkomaner för att utföra intervjuer med dem, dessutom vanskligt med tanke på att det är en utsatt målgrupp och jag som student inte har någon större erfarenhet av forskning. Om jag valt intervju med professionella som metod hade jag nått en djupare kunskap kring vad de professionella anser vara ett gott bemötande och resone- mang kring dessa uppfattningar, men dessa berättelser kan vara tillrättalagda. Med en

⁴⁹ Johansson, 2005, s 289

⁵⁰ Selander, 2004, s 74

⁵¹ Selander & Ödman, 2004, s 9

⁵² ibid, s 7, samt s 12

⁵³ Selander, 2004, s 53

⁵⁴ Kristensson Uggla, 2004, s 28

⁵⁵ Selander & Ödman, 2004, s 9

observationsstudie skulle jag fått se hur bemötandet användes i praktiken, men en observationsstudie med denna ansats skulle ta lång tid i anspråk och inte lämpa sig för en uppsats på kandidatnivå. Vidare hade tillträdet till de arenor där dessa möten sker varit svårt att uppnå, och den etiska aspekten att som oerfaren student genomföra en undersökning i denna kontext hade varit svår att argumentera för.

Med en textanalys av självbiografiska narrativ involveras målgruppen i arbetet utan att dessa komplexa frågor måste lösas inom ramen för denna relativt korta studie. Textutsnittet är delar av sociala världar som annars är slutna eller svåra att få tillträde till. Självbiografier är primärkällor: de består av förstahandsrapporter.⁵⁶ De är en god källa för förmedling av inre, mentala fenomen. Språket är en nyckel för att nå individers egna upplevelser och känslor, tankar och kunskaper⁵⁷, och berättelser är nycklar till personliga och kulturella verklighetsuppfattningar.⁵⁸

URVAL & AVGRÄNSNING

Då undersökningens fokus ligger på hur möten sker i en svensk kontext har biografier skrivna ur andra länders välfärdsmodeller sällats bort. Vidare har jag eftersökt självbiografier beskrivna ligga så nära ”verkligheten” som möjligt. Med Brymans terminologi är detta ett målstyrt urval⁵⁹, och kan inte generaliseras till en större population. Svensson och Ahrne menar dock att en argumentation för att en studies fynd går att överföra till andra kontexter lättare kan föras om fler än en kontext studeras.⁶⁰ Att jag valt att analysera självbiografier skrivna av fem personer med olika bakgrunder är ett sätt att plädera för att undersökningen är generaliserbar i större utsträckning än den varit om jag analyserat en (1) självbiografi. Med exempel från andra länder hade den särskilda politiska bakgrunden Sveriges narkotikapolitik utgör gått förlorad, och en jämförelse hade blivit svårare att få till stånd.

Det teoretiska urval jag ägnade mig åt i denna studie var en strategi som kombinerade likartade miljöskildringar med skildringar av miljöer som skiljer sig åt. På detta sätt når jag en god variationsvidd.⁶¹

⁵⁶ Patel & Davidsson, 2011, s 69

⁵⁷ Svensson & Ahrne, 2011, s 23

⁵⁸ Johansson, 2005, s 16

⁵⁹ ibid, s 392

⁶⁰ Svensson & Ahrne, 2011, s 29

⁶¹ ibid, s 24

INSAMLING AV EMPIRI

För att finna min empiri gjorde jag inledande sökningar på Google. Där skrev jag in sökorden ”självbiografi missbruk”, och fann trådar på Familjeliv⁶² och Flashback⁶³ där användare efterfrågat tips på just detta. Vidare fann jag blogginlägg⁶⁴ och artiklar⁶⁵. Utifrån de tips som presenterades skapade jag en lista, utifrån vilken jag sorterade bort de exempel som inte var skrivna i en svensk kontext. Därefter sorterade jag bort dem som inte är skrivna av personen själv. I nästa gallring sållade jag bort böcker som beskrevs som dokumentärromaner och liknande. Min forskningsfråga kan inte besvaras med fiktiva beskrivningar av möten. Av den lista som kvarstod efter dessa sållningar läste jag in mig både på böckerna och författarna, i strävan efter att uppnå en vidd i materialet. Jag övervägde noga om varje självbiografi innehåller tillräckligt med underlag för att genomföra en trovärdig tolkning av författarens livs- och erfarenhetsvärld.⁶⁶

En så fullständig bild som möjligt har eftersträvat i valet av empiri⁶⁷, även om undersökningens relativt korta tidsperiod inte gör det möjligt att analysera tillräckligt många erfarenhetsvärldar för att kunna sägas vara en heltäckande studie över hur möten med behandlingssverige konstrueras i självbiografisk litteratur. Genom att jämföra de olika självbiografierna har jag studerat samma fenomen (goda möten) i olika sammanhang (olika individer, tidsperioder och delar av landet), för att analysera variationen hos dessa. Denna triangulering⁶⁸ är ett sätt att öka studiens validitet.

- Lillemor Östlins *Hinsehäxan* (2012) och Birgitta Anderssons *Blondie* (2010) tillhör en gammal skola av narkotikamissbrukare. Både Anderssons och Östlins liv har i hög utsträckning kretsat kring missbruk och kriminalitet.
- Magnus Callmyr är aktiv på sociala medier och engagerad i narkotikapolitiska debatter. Hans självbiografi *Smålänning, civilekonom, försäljningschef, alkoholist & "Jävla narkoman"* gavs ut 2011.
- Mia Törnblom är idag en framgångsrik livscoach, men har en bakgrund i injektionsmissbruk. Detta berättar hon om i *Så Dumt!*, som kom 2008.

⁶² <http://www.familjeliv.se/forum/thread/56517613-tips-pa-bra-bocker-om-missbruk>

⁶³ <https://www.flashback.org/t396092> & <https://www.flashback.org/t1527056>

⁶⁴ <http://stardustsblogg.blogspot.se/2011/05/intressant-sjlvbiografi-om-missbruk.html>

⁶⁵ <http://www.op.se/jamtland/stromsund/missbruk-ar-som-en-kemisk-hjartvatt> &

<http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=2151&artikel=4279764> &

<http://www.aftonbladet.se/kultur/bokrecensioner/article12110888.ab>

[Samtliga länkar hämtade 2016-04-13]

⁶⁶ Patel & Davidsson, 2011, s 106

⁶⁷ ibid, s 68

⁶⁸ ibid, s 107

- Lena Eliasson berättar i sin självbiografi *Den Flygande Knarkhunden* (2011) om det utanförskap som följer med en beroendesjukdom och som kan generera fiendlighet gentemot samhället i stort och vårdapparaten i synnerhet.

TILLVÄGAGÅNGSSÄTT I LÄSNINGEN AV SJÄLVBIOGRAFIERNA

Det första steget i denna undersökning var att läsa självbiografierna. Jag markerade alla situationer där möten mellan behandlingssverige och författare beskrevs. Därefter kodade jag mötena utefter vilken kontext de tillhörde. Vid en andra genomläsning av de markerade utsnitten markerade jag ord och fraser som var betydelsefulla för att utröna vilken typ av möte som skildrades, och hur de konstruerades som positiva av författaren. Därefter skrev jag manuellt in utsnitten på datorn, för att få en överblick över dem och för att enklare kunna systematisera. Därefter skrev jag ut utsnitten, och sökte efter gemensamma drag. Dessa skrev jag ner i marginalerna. Jag sammanfattade sedan orden jag skrivit och systematiserade dem utefter vilket jag fann var det övergripande temat.

Utefter dessa teman, exempelvis ”bilden av den mänskliga tjänstemannen”, ”bilden av klientskapet”, ”bilden av rätt insatser”, utkristalliserades de tre teman som jag grupperat min empiri utefter. De slutgiltiga temana var en konsekvens av diskussioner mellan mig och min handledare samt en noggrann inläsning på min teori. Vidare var det viktigt att temana var ömsesidigt uteslutande: skilda åt så att analyserna kan ta plats på olika nivåer. De befintliga temana är visserligen lika varandra i den mening att de alla tar sin utgångspunkt i bilden av det goda mötet. När mina teman var fastställda sorterade jag in de valda textutsnitten under det tema som gav bästa möjliga förutsättning för en god analys.

TILLVÄGAGÅNGSSÄTT I ANALYSEN AV EMPIRIN

Jag studerade textutsnitten ett och ett, och skrev spontana tankar kring hur jag uppfattade kopplingen mellan empirin och teorin. Därefter gick jag vidare till nästa och genomförde samma sak i det. När jag gått igenom alla utsnitt började jag om från toppen igen, men den här gången renskrev jag tidigare funderingar och gjorde kopplingen till teorin tydligare. Efter detta läste jag igenom analysen och flyttade om några textutsnitt som passade bättre in under ett annat tema. Därefter skrev jag en kort introduktion till varje del av analysen som sammanfattar mina tankar kring vart och ett av de tre teman som används. Det sista steget i analysarbetet var att skriva en Slutdiskussion, som väver

samma studien. Där redogör jag för de insikter uppsatsarbetet gett mig, och reflekterar kring de frågor som uppsatsens ramar inte gjort det möjligt för mig att besvara till fullo.

TILLFÖRLITLIGHET

Som samhällsvetenskaplig forskare är man en del av den sociala värld som studeras⁶⁹. Detta angår i synnerhet en studie som denna, där jag är den som står för tolkandet. Svensson & Ahrne menar att det inte finns forskning där forskaren inte påverkat empirin åt något håll.⁷⁰ Att sträva efter objektivitet i den meningen är således inte meningsfullt, särskilt inte när min metod innebär att analyserna blir subjektiva i den mening att jag går in med förståelse, föreställningar och åsikter. Men då jag strävar efter att argumentera för och förankra min analys i det självbiografiska materialet blir den subjektiva dimensionen av studien mindre påtaglig, och läsaren har möjlighet att bedöma trovärdigheten i analysen.⁷¹ Ett sådant förhållningssätt medför att min roll i processen blir tydlig. Ett mer självreflekterande förhållningssätt gentemot studiens fynd uppstår.⁷² Jag har strävat efter att argumentera för de val jag gjort, och att redovisa arbetsgången utförligt. Jag har under arbetets gång fört en loggbok kring det dagliga arbetet.⁷³ Denna loggbok ligger till grund för argumentationen kring studiens uppbyggnad och analysprocessens tillvägagångssätt.

Det kan hävdas att urvalet jag gjort är tendensiöst, då jag valt och klassificerat utsnitten på egen hand. För att kunna argumentera för tillförlitligheten i studien har jag därför strävat efter att behålla nyanser och avvikande exempel, för att undvika att göra de olika källorna mer likartade än de är.⁷⁴ Ett exempel på detta är det komplexa exempel där Birgitta Andersson beskriver sin relation till Sven-Erik Åhrström.⁷⁵ Jag har vidare lyft några exempel där en uppsättning egenskaper som en författare värderar positivt värderas annorlunda av en annan författare.⁷⁶

Min strävan i denna uppsats är att de resultat jag presenterar kommer att vara intersubjektiva, det vill säga att de både är förståeliga och kan generera kunskap och insikter hos läsaren.⁷⁷ Jag har försökt påvisa hur de olika kontextuella nivåerna samspelar med varandra för att visa hur övergripande politiska beslut påverkar förutsättningarna för hur

⁶⁹ Johansson, 2005, s 28

⁷⁰ Svensson & Ahrne, 2011, s 21

⁷¹ P. Svensson, 2011, s 189

⁷² *ibid*, s 27

⁷³ *ibid*, s 120

⁷⁴ jfr Wreder, 2007, s 38

⁷⁵ Andersson, 2010, s 109 samt s 111

⁷⁶ Se exempelvis Eliasson, 2011, s 67 i relation till Andersson, 2010, s 90

⁷⁷ P. Svensson, 2011, s 190

ett gott möte mellan två enskilda individer kan förstås,⁷⁸ och jag hoppas att läsaren får upp ögonen för detta samspel.

En källkritisk hållning⁷⁹ har varit genomgående i forskningsprocessen. I en självbiografi förekommer det naturligtvis att författaren överdriver, spetsar till eller konstruerar en händelse på ett sätt som inte återspeglar det skeende den andra parten i interaktionen upplevde. Mötena som konstruerats och som jag analyserat är representationer där läsaren enbart får ta del av ena partens version. Således är det omöjligt att säga att varje situation skett på det sätt som det står skrivet. Jag anser dock denna risk vara värd att ta.

ETISKA ÖVERVÄGANDEN

All forskning ska göras med den största respekt för människovärdet, och mänsklig välfärd ska ges företräde framför forskningen⁸⁰. Att genomföra forskning på samhällets mörka sidor är en etisk balansgång som kräver löpande reflektioner under studiens gång⁸¹. Denna studie fodrar inte mänsklig interaktion i vanlig bemärkelse. Empirin är publicerade och offentliga självbiografier av personer som inte kräver anonymitet. Individerna som författat texterna tillhör en socialt utsatt grupp, men jag analyserar texterna med varsamhet och med en forskningsansats som har sin grund i en vilja att lyfta fram och förespråka goda möten med behandlingssverige ur ett brukarperspektiv. Undersökningen syftar till att lyfta betydelsen av hur författarna själva beskriver sina liv och erfarenheter⁸². Jag vill visa den sociala värld och den problematik de beskriver, och att deras kunskaper och berättelser innehåller värdefulla beskrivningar av det goda mötet och de beståndsdelar de beskriver att det bör innehålla. Det förekommer således ingen skada för de studerade individernas del. Samtyckeskravet är uppfyllt i och med att biografierna är allmänna handlingar. Respekten för individernas privatliv har också tillgodosetts i och med att biografierna är publicerade sådana. Undersökningen genomförs inte i det tysta eller genom bedrägligt beteende⁸³.

⁷⁸ Se exempelvis Andersson, 2010, s 64

⁷⁹ P. Svensson, 2011, s 68

⁸⁰ Svensson & Ahrne, 2011, s 31

⁸¹ Svedmark, 2012, s 104

⁸² jfr Johansson, 2005, s 218

⁸³ Bryman, 2011, s 132

UPPSATSENS TEORETISKA REFERENSRAM

VAL AV TEORI

Att använda symbolisk interaktionism och George Herbert Meads begreppsapparat har genom hela processen varit mitt mål. Min studie fokuserar på möten och den betydelse dessa har för etablerandet av en god kontakt. Gentemot andra teoretiska referensramar anser jag den symboliska interaktionismen ha stora fördelar, vilket jag här nedan diskuterar i relation till psykodynamisk teori.

Psykodynamisk teori har fördelen att den emfaserar betydelsen av erfarenheter för uppbyggandet av en individs jag, samt att de inre processerna tillmäts stor betydelse i analyserandet av en individs agerande.⁸⁴ Teorin har dock inte samma fokus på interaktionens roll i skapandet av mening. Vidare fokuserar den psykodynamiska teoribildningen på kommunikativa praktiker för att förmedla de inre processerna hos en individ till omgivningen, där den symboliska interaktionismen analyserar beståndsdelar i interaktioner för att förklara hur kommunikationen blir meningsfull.

SYMBOLISK INTERAKTIONISM

Teorin vilar på tre grundläggande premisser:

1. Människor agerar gentemot objekt beroende på den innebörd dessa objekt har för dem
2. Denna innebörd utvecklas i den mellanmänskliga interaktionen
3. Innebörden utvecklas i tolkningen som sker då individen möter objektet⁸⁵

GEORGE HERBERT MEAD

George Herbert Mead lade fram två teorier om jaget: individualistiska respektive sociala teorier. Människors självuppfattning skapas i interaktion med andra. Sociala teorier relaterar individens jag till den sociala kontext individen befinner sig i. Individualistiska teorier menar att interaktion påverkas av de individer som samspelar i just denna situation. Mead såg individen som skapad av sitt sammanhang, och menade att en handling därför inte har något värde om vi inte förstår det sammanhang i vilket den sker. Individen kan inte förstås till fullo enbart om man beaktar de inre processerna. För att förstå individen måste man förstå samspelet mellan människor, eftersom människan existerar i en social ordning. Mead menade att kommunikation är grunden för denna ordning. Utan

⁸⁴ Argentzell & Leufstadius, 2014, s 58

⁸⁵ B. Svensson, 2007, s 87

denna ordning hade det således, enligt Mead, inte kunnat förekomma ett medvetande och en självuppfattning. Självbilden utgörs av de känslor vi har för oss själva, och vilka uppfattningar vi har om oss själva.

I ett socialt samspel visar man upp ett jag som fungerar väl i det sammanhanget. Den egna identiteten är inte fastställd, utan ska ses som en process, där det i varje situation krävs att man justerar sitt jag utifrån vilka som är delaktiga i interaktionen.⁸⁶ Mead menade att det förflutna, alltså de tidigare erfarenheterna, konstrueras i nuet och tolkas så det blir meningsfullt som svar på nuvarande villkor.⁸⁷

SELF – SJÄLVET

Människans själv (*self*) är ett objekt som får sin innebörd i en tolkningsprocess som sker i förhållande till andra människor. *Själv* är inte givet från början utan har byggts upp genom interaktion med andra människor. Jaget kan ses som en process, något som ständigt omformas.⁸⁸ Genom andra får jaget syn på sig själv.⁸⁹ Människor skapar enligt den symboliska interaktionismen sitt medvetande genom interaktionen mellan de egna handlingarna och den sociala kontext individen befinner sig i. Denna interaktion, baserad på de aktiviteter individen utför och speglingen hen får från omgivningen formar individens beteende och handlingar. Handlingar som utförs är målinriktade och viljestyrda, och påverkar erfarenheterna en människa får i sitt liv, och avgör hur individen upplever sig själv i olika sociala kontexter.⁹⁰ Genom att vara *reflexiv*, att kontempera och infoga erfarenheter i jaget, skapas självbilden och därmed individen.⁹¹

Hur självet känner för sig själv är, som bekant, inte alltid detsamma som andra individer tänker om ens själv – och vice versa. Men exempelvis känslor av stolthet över en åstadkommen uppgift eller uppfyllt mål kan vara sammanflätat med den aktning självet tidigare haft för andra som uppnått en liknande bedrift.⁹²

DEN GENERALISERADE ANDRE

Tänkandet är en inre konversation som samtidigt är riktad mot en tänkt publik, antingen en signifikant annan eller en generaliserad annan. Den signifikanta andra är en specifik person⁹³, medan den generaliserade andre befinner sig ett steg bortom rollövertagandet

⁸⁶ K. Svensson, 2008, s 58

⁸⁷ Gillespie, 2005, s 19

⁸⁸ B. Svensson, 2007, s 88

⁸⁹ Selander, 2004, s 66

⁹⁰ Argantzell & Leufstadius, 2014, s 61

⁹¹ Perinbanayagam, 2005, s 346

⁹² Gillespie, 2005, s 35

⁹³ Perinbanayagam, 2005, s 345

av en annan, identifierbar individ i en interaktion. Den generaliserade andre uppstår i den rollövertagande processen (se nedanstående rubrik för förklaring av rollövertagande), och består av en individs referensramar för social handling, en slags sammanlagda entitet av signifikanta andra, av samhällliga normer och kulturella föreställningar kring interaktion och socialt samspel. Den generaliserade andre kan ses som ett uttryck för en samhälllig kontroll⁹⁴, något utanför det egna självet som influerar individens beteende.⁹⁵ Den generaliserade andre förkroppsligar normaliserande praktiker. Att använda teorin kring den generaliserade andre innebär att applicera ett synsätt på normer som närvarande, konkreta beståndsdelar i mänsklig interaktion.⁹⁶ Att identifiera hur och varför användandet av den generaliserade andre används är ett användbart begrepp för att förstå hur man dömer sig själv gentemot och jämför sig själv med andra.⁹⁷

ROLLÖVERTAGANDE

När två parter möts försöker båda skapa en samordnad interaktion genom att tolka och förutse den andres handlingar. Tolkningen sker genom att individerna ser på sig själva som objekt och tolkar situationen genom att sätta sig själv i den andres ställe. George Herbert Mead ser detta *rollövertagande* som den centrala mekanismen med vilken människor möter och tar sig an världen.

Tolkningen i interaktionen görs med hjälp av symboler, främst i form av språket. Den påverkas av uppfattningar som människor hämtar från sin närmaste omgivning, det som Mead kallar *signifikanta andra*, och från omvärlden, *den generaliserade andre*.⁹⁸

Parterna i en interaktion befinner sig för det mesta i samma situation, och agerar gentemot samma objekt, och för att kommunikation ska kunna ske måste rollövertagandet fungera. Självet kan ta olika positioner i en social struktur. Genom att ta dessa olika positioner införlivar självet en uppsättning attityder som tillsammans bildar den generaliserade andre. Det är inte en abstrakt uppsättning attityder, utan en generalisering av självets olika attityder gentemot andra objekt. Självet reagerar på sig själv såsom självet tidigare har reagerat gentemot andra.⁹⁹

⁹⁴ Holdsworth & Morgan, 2007, s 402 f.

⁹⁵ *ibid*, s 408

⁹⁶ *ibid*, s 414

⁹⁷ *ibid*, s 402

⁹⁸ B. Svensson, 2007, s 88

⁹⁹ Gillespie, 2005, s 28

SIGNIFIKANT SYMBOL

Mänsklig erfarenhet är enligt Mead uppbyggd av interaktion.¹⁰⁰ *En signifikant symbol* är en gest som förstås på samma sätt av olika individer, och mening i interaktion skapas genom att signifikanta symboler konstrueras i samspelet mellan individer.

One could say that a significant symbol is like a space-time worm-hole which connects different perspectives, or different points in space and time¹⁰¹

I behavioristisk teori finns det ingenting mellan stimuli och respons. Pavlov ringer i klockan och hunden saliverar.¹⁰² Enligt Mead finns det ett läge mellan stimuli och respons – den signifikanta symbolen.¹⁰³

Mead förklarar signifikanta symboler som ett tecken som har samma innebörd för den som skapar tecknet såväl för den som mottar det. Rollövertagande är en förutsättning för att en signifikant symbol ska kunna uppstå och vara meningsfull. När självet gör ett rollövertagande och är både sig själv och den andra samtidigt kan en signifikant symbol uppstå.¹⁰⁴

Processen då individen har integrerat både positionen av sig själv och den andre ligger till grund för den signifikanta symbolen. Utan denna förmåga kan inte en signifikant symbol uppstå. Den signifikanta symbolen sammanflätar två eller fler attityder som tillhör två eller fler positioner i en social handling. Signifikanta symboler har alltid två referenser, en till objektet som refereras till och en referens till förväntad respons. Objektet blir till då individen interagerar med det, och responsen gentemot objektet skapas i attityden av den andre. En signifikant symbol kan bara uppstå mellan två attityder som är kompletterande men ojämförbara med varandra.¹⁰⁵ Meads signifikanta symbol är kommunikativ då den integrerar minst två olika perspektiv i interaktionen. Gillespie illustrerar detta med en referens till en fotbollsmatch. Då en spelare ropar ”passa bollen” till en medspelare, blir detta en signifikant symbol som innefattar både att få bollen och att ge bort bollen. Dessa betydelser är både ojämförbara, då de uppkommer ur olika positioner i samma sociala handling, samtidigt som de är kompletterande, eftersom de tillhör samma sociala handling.¹⁰⁶

¹⁰⁰ Perinbanayagam, 2005, s 344

¹⁰¹ Gillespie, 2005, s 33

¹⁰² <http://www.simplypsychology.org/pavlov.html>

¹⁰³ Bakker, 2005, s 80

¹⁰⁴ Gillespie, 2005, s 20

¹⁰⁵ ibid, s 32

¹⁰⁶ ibid, s 33

I & ME – JAG:ET & MIG:ET

I tänkandet sker en konversation mellan *I* och *Me*, *jag:et* och *mig:et*. *Jag:et* är aktören, den som handlar och interagerar i aktuell kontext. *Mig:et* är en uppsättning internaliserade samhälleliga normer som styr individens attityd och hållning. En person ser ett objekt (en annan individ) och utefter den betydelse objektet har för personen agerar hen därefter. *Jag:et* är den subjektiva delen av individen, och *mig:et* den del av självet som är en del av en social kontext.¹⁰⁷ *Jag:et* är aldrig en isolerad tolkare av en situation: det är alltid med i en extern ram av tolkare av situationer.¹⁰⁸

Jag:et i nuet är en del av det framtida *mig:et*, då agerandet i den aktuella situationen och responsen hos interaktionspartnern kommer påverka individens självuppfattning.¹⁰⁹ *Mig:et* är en sammansättning av självet nuvarande attityd gentemot sig själv och självet tidigare attityd gentemot någon annan. ”*Du:et*” vid ett tidigare tillfälle blir en aspekt av ”*mig:et*” i ett senare tillfälle.¹¹⁰

ANALYS

SJÄLVBILDER

I det här avsnittet har jag sammanfattat textutsnitt som visar hur författarnas självbilder ser ut innan, under och efter det goda mötet. Vissa exempel rör hur kommunikationen mellan behandlare – behandlad möjliggör en inre omformulering av det egna jaget. Andra visar hur behandlarens kompetens avslöjar fasader som den behandlade har gömt sig bakom, för att överleva i den värld hen har befunnit sig i som aktiv missbrukare eller som ett sätt att inte behöva ta ansvar.

Slående är hur författarna beskriver en viss förvåning i de goda mötena. De visar tecken på att inte känna att de är värda den aktning som många möten beskriver. Vidare redogör de för känslor av skam i förhållande till att bli sedda som värda något annat, något bättre, än det de lever i nu. Känslan av att vara värd mindre än gemene man på grund av bakgrunden som kriminell eller missbrukare framstår nästan smärtsamt tydligt. Dessa självbilder tolkar jag som en konsekvens av den svenska narkotikapolitiken. Politiken påverkar inte bara lagstiftning och massmediala bilder, utan även självuppfattningen hos de som lever i missbruket. De är inte en del av det samhälle som Sverige vill

¹⁰⁷ Perinbanayagam, 2005, s 350

¹⁰⁸ Bakker, 2005, s 81

¹⁰⁹ ibid, s 79

¹¹⁰ Gillespie, 2005, s 34

vara, och deras existens blir därför önskad. När behandlingssverige visar respekt, omsorg och dedikation till att förbättra deras villkor blir det något av en chock. De tidigare erfarenheterna av dåligt bemötande konstruerar en gedigen fond av misstro som behandlingssverige ställs inför den tuffa uppgiften att bryta igenom. Hur når man en individ vars liv präglats av samhällets svek? Hur förändrar man en självbild som fastställts gång på gång som knarkare, kriminell, onormal, gatans drägg? Hur får man en individ att se andra egenskaper hos sig själv än känslokall, otacksam, smutsig?

Om häktet i Östersund vore ett hotell så skulle jag varmt rekommendera det till alla! Där jobbar godheten!

/.../

I fyra av cellerna stickas det och de snälla vakterna springer till Domus med långa inköpslistor och köper garn åt oss varje dag.

/.../

I cellen bredvid min hör jag en man gråta högt och hjärtskärande. Den snälla kvinnan som jobbar går in till honom och de sitter och pratar lågmält i minst ett par timmar och tillslut så tystnar gråten och jag hör hur hon låser celldörren och smyger förbi min dörr, för att inte väcka mig. Jag blir varm i hjärtat och så rörd att jag gråter en skvätt innan jag somnar.¹¹¹

Här konstrueras bilder av tröst, omsorg och hänsyn. Dessa signifikanta symboler¹¹², exempelvis att gå utanför sina arbetsuppgifter eller att undvika att störa andra intagnas nattsömn, skapar en djupare mening i interaktionen. Lena konstruerar en bild av ett häkte där det arbetar personal som är måna om att livet inne på avdelningen ska vara så likt som möjligt en tillvaro ute i samhället. Det ska finnas tröst, ro och personer som vill en väl. Den straffande aspekten av kontexten i vilket mötet tar plats är inte närvarande i beskrivningen, annat än i beskrivningar av låsta celldörrar. Det goda mötet består inte enbart av formaliteter och resultat, utan också av att professionella lägger ner tid på klienterna.

Det finns en terapeut vars föreläsningar jag tycker speciellt mycket om att lyssna på. Han heter Ernst och det är han som äger Kvarnlyckan tillsammans med sin fru, Ellen. Jag blir glad bara av att veta att det är han som har föreläsningen och jag önskar mig en del av den energin som han bär på och som sprids när han kommer in i ett rum.

/.../

Om jag ska beskriva Ernst med två ord så blir det nog trygg och ödmjuk. Alla lyssnar på honom när han pratar och han behöver inte vara hård eller kaxig, som flera av de andra terapeuterna, alla lyssnar ändå.¹¹³

Ernst skapar interaktionen med de personer som vistas på behandlingshemmet utefter hans egen tolkning av vad målgruppen behöver: trygghet, energi och ödmjukhet. Detta

¹¹¹ Eliasson, 2011, s 67

¹¹² Gillespie, 2005, s 20

¹¹³ Törnblom, 2008, s 120

fungerar för författaren, som menar att detta förhållningssätt skiljer sig från det andra terapeuter har. Här beskrivs terapeutens personliga egenskaper som ett vitalt inslag i varför hans föreläsningar och samtal är effektiva. Personer som arbetar människobehandlande använder sig själv som verktyg i de dagliga arbetsuppgifterna, och att ha ett förhållningssätt eller en uppsättning personliga egenskaper som bidrar till att skapa funktionella möten med klienter är således av största vikt.¹¹⁴

För det mesta gick det lugnt till när polisen gjorde sina räder hos oss. Likadant när de stoppade vår bil. Den värst beryktade insatsgruppen, kallad basebolligan, kom även de ibland, men de var aldrig våldsamma mot oss. Befälet i den gruppen gillade vår hund.¹¹⁵

Mötet mellan baseballigan och författarens umgänge beskrivs som relativt friktionsfritt. Den beryktat våldsamma insatsgruppen visar sig i mötet vara hundmänniska, och gör därför lugna ingripanden. Lillemor beskriver i sin självbiografi ofta goda möten med just poliser.¹¹⁶ Detta kan ha sin förklaring i att Lillemors huvuddrog är amfetamin, och Richert menar att amfetaminmissbrukare oftare möter rättsväsende än behandlande insatser.¹¹⁷

Visst hade Margareta och Christina kunnat agera annorlunda under fredagsmötet. Vi pratade om det på måndagens möte. Och de sa också att de efteråt hade mått dåligt av mötet. Det hade inte gått som de velat. Fredagsmötet hade urartat från första början. Det hade de båda känt direkt. De menade att de inte hade haft mycket till chans att komma in i mötet. De var ledsna för det som hade hänt. Det kändes skönt att prata ut om denna händelse. Och att de kunde säga att det inte hade varit ett bra möte. Jag kände mig upprättad.¹¹⁸

Magnus beskriver hur lättad och upprättad han känner sig efter att ha fått prata ut om att mötet inte blev som han tänkt sig. Margareta och Christina erkände att deras agerande inte bidragit till ett gott möte. Margareta och Christina använder rollövertagande¹¹⁹ för att visa Magnus att de uppmärksammat den sits han hamnat i och ber om ursäkt. Ursäkten blir en signifikant symbol i denna interaktion, som går ut på att Margareta och Christina skapar en samordnad kommunikation i syfte att reparera en skada i relationen mellan dem och författaren.¹²⁰ Att erkänna misstag mänskliggör behandlare och en börda lättar från klientens axlar: det krävs mångas gemensamma ansträngningar för att skapa ett gott möte.

¹¹⁴ Neale & Kennedy, 2002, s 199

¹¹⁵ Östlin, 2012, s 208

¹¹⁶ Exempelvis ibid, s 211

¹¹⁷ Richert, 2014, s 111

¹¹⁸ Callmyr, 2011, s 129

¹¹⁹ Gillespie, 2005, s 28

¹²⁰ jfr. ibid, s 33

Vilken underbar människa! tänkte jag när jag såg Sven-Erik Åhström för första gången. Och han var verkligen en gudagod person. Han hade fått myndigheternas medgivande till att försöka rehabilitera kriminella narkomaner genom att skriva ut narkotiska preparat till dem.

Åh herregud, så denna stackars man blev utnyttjad! Han menade väl – men det blev så förbannat fel.¹²¹

Birgitta ser Åhströms goda intentioner genom ett rollövertagande, där hon tolkar hans agerande genom att sätta sig in i hans ställe¹²². Hon menar dock att hans godhet, som hon uttrycker den, blir utnyttjad. Han menar väl, men det blir fel. Denna typ av rollövertagande är en hjälpsam form av reflektion, där individen väger olika aspekter av en annans handlande och ser nyanser i agerandet. Denna förmåga av att nyansera en annan individs handlingar innebär att individen i fråga är bra på att kommunicera sin position genom användandet av olika symboler.¹²³

Väl framme på Krim kom en gammal bekant polis förbi i visitationsrummet.

- Men se Lilly! Tjänare. Vad har du nu hittat på?

De andra poliserna sa vad som hänt.

- Nej då. Den här damen gör inga inbrott. Hon langar lite knark kanske, men några inbrott gör hon inte.

Jag blev släppt och fick ringa efter skjuts hem. Det var inte helt fel att vara lite känd av polisen alla gånger.¹²⁴

Här framställer Lillemor en bild av sig själv som känd av polisen. I ett vardagligt samtal är ”att vara lite känd av polisen” inte något positivt, men i detta textutsnitt framhåller författaren att det finns kontextuella förutsättningar där en stigmatiserad egenskap kan vara värdefull. Identiteten hos författaren är fortfarande att hon är ”känd av polisen”, men istället för att se sig själv som en kåkfarare, kriminell och farlig så menar författaren att denna position utesluter en hel del alternativa tolkningar kring hennes person som är långt mer negativt laddade än att ”langa lite knark”.

Jag trivdes bra på Rya. Har alltid kunnat anpassa mig till att leva bakom lås och bom. För mig har det varit betydligt svårare att inordna mig i samhället. Nu var väl Rya långt ifrån det tuffaste ställe jag varit på. I mångt och mycket liknade det mer ett idylliskt pensionat för vinddrivna och halvkriminella pubertetsslynor, en lekstuga som skulle må bra av en hårdare styrning – inte minst av oss som förpassats dit. Ibland blev jag innerligt trött på daltandet som de så kallade ”vårdarna” ägnade sig åt. De före detta hemmafruarna från bygden borde ha stannat kvar vid spisen med sina kastruller. Oftast var deras agerande enbart skrattretande.¹²⁵

Författaren beskriver att hon redan i puberteten hade en bild av sig själv som kriminell och vinddriven, och att denna självbild krockade brutalt med det sammanhang hon be-

¹²¹ Andersson, 2010, s 109

¹²² B. Svensson, 2007, s 88

¹²³ ibid.

¹²⁴ Östlin, 2012, s 211

¹²⁵ Andersson, 2010, s 90

fann sig i på Rya. Rya beskrivs som ett ”idylliskt pensionat”, ”en lekstuga”. Författarens självbild gjorde det gällande att hon passar på institutioner där hon befinner sig bakom lås och bom. I detta institutionella sammanhang fann hon personalens agerande ”skrattretande”.

Skötaren följde med mig in på toaletten, han lämnade mig inte ensam för att utträta mina behov. Men han var finkänslig nog att vända sig mot dörren när jag kissade. Och när jag hukade mig över handfatet och spydde galla hjälpte han mig att torka av ansiktet. Han verkade rar och jag anförtrorde mig åt honom.¹²⁶

Läsaren får inte veta exakt varför författaren ansåg att han var ”rar”, men en föreställning från min sida är att hans omsorg om detaljerna i bemötandet gentemot författaren är det som framställer honom som en omhändertagande person. Han har ett grundläggande empatiskt, lugnt och respektfullt bemötande.¹²⁷ Det blir en fråga om nyanser, där skötarens finkänslighet har en central plats. Nyanserna i hans bemötande kan diskuteras såsom signifikanta symboler.¹²⁸ Skötaren ser människan i Birgitta, reducerar inte henne till ett vårdfall eller en missbrukare som tändar av. Han ger henne det extra utrymmet som kan ges i det lilla utrymme någon i hennes position har i den aktuella situationen. Han visar att hon är ett subjekt, att hon har rättigheter och inte bara är ett objekt som ska has under uppsikt.

Svängan är chef på häktet. Han frågar mig om jag vill göra ett studiebesök på ett behandlingshem i Hudiksvall dagen därpå. Det vill jag gärna! Tillsammans med tre kvinnliga vakter och en stor matsäckskorg sätter jag mig i Kriminalvårdsverkets transportbil och vi beger oss mot Hälsingland. En resa på drygt 30 mil dit och lika långt hem. Jag känner stor tacksamhet över att man kostar på mig dessa resurser!¹²⁹

Märkbart frånvarande i detta utsnitt är avsaknaden av de straffande och repressiva inslagen i Kriminalvården. Mötet med häkteschefen beskrivs som en visit av en vän, resan till behandlingshemmet som en utflykt och bilresan som en påkostad lyx. Författaren beskriver hur hon ser och uppskattar att hon får ta del av resurser som hon ser som stora och generösa. Det ökar hennes känsla av värde, då samhället visar på att det är mån om att hon ska tillfriskna och få den vård/behandling hon har rätt till.

Jag anstränger mig för att ge ett lugnt intryck från start, ler försiktigt när jag kommer in i rummet, tittar snällt, skäms lite och ångrar att jag betett mig som jag gjort. Jag anstränger mig för att vara trevlig mot henne i allt jag säger, men jag kände direkt att det inte var någon idé, Helena gillar mig verkligen inte, vilket inte är speciellt praktiskt i den situation som jag befinner mig just nu. Som tur är har jag sen ett par månader tillbaka anmält mig till

¹²⁶ Andersson, 2010, s 158

¹²⁷ Bartlett et. al, 2013, s 5

¹²⁸ Gillespie, 2005, s 20

¹²⁹ Eliasson, 2011, s 69

socialtjänstens specialbyrå för hemlösa och därifrån har det kommit en Irene som sitter på andra sidan bordet bredvid Helena. Jag tycker om Irene direkt och hon tycker om mig, det märks.¹³⁰

Inte mycket i texten avslöjar hur Mia känner att Irene tycker om henne. Ibland beskrivs möten inte i termer av exakta redogörelser för beståndsdelarna av kommunikationen. I socialt samspel känner människor ibland intuitivt om personer gillar en eller inte, och det är antagligen det som händer i detta möte. Detta blir ett tydligt exempel på den upplevelsenivå av goda möten som gör ämnet så svårt att mäta och standardisera.¹³¹ Det kan också vara så att Irene ställs i kontrast till Mias övervakare. Att förflytta fokus från någon som hon upplever sig inte bryr sig om henne till en annan person är ett sätt för Mia att behålla lugnet i en tillspetsad situation.

DET MELLANMÄNSKLIGA MÖTET

I citaten i detta avsnitt har jag visat på hur det mellanmännsliga mötet har gestaltas i självbiografierna. Exempelen syftar till att visa hur mötet mellan två människor kan se ut.

Det viktigaste i de möten som utkristalliserat sig under detta tema har varit den förmåga till rollövertagande behandlarna har visat prov på. Den empatiska förmågan måste vara närvarande i varje sekund av mötet, för att kunna känna in vilka behov just den här individen har och vilket typ av stöd som behövs. Rollövertagande är en vital beståndsdel i det goda mötet.

I många exempel kan läsaren säkert känna en viss häpnad över den tuffa ton behandlarna tar gentemot författarna. Ofta beskrivs behandlarna som hårda och genomskådande. De exempel på behandlare som kan sägas vara snälla i vardaglig mening beskrivs i vissa exempel som daltande och lätta att utnyttja. Kanske har det att göra med att tillvaro i missbruk ofta kantas av gränslöshet och extremer, och i mötet med en behandlare som sätter just hårt mot hårt är det vad som saknats.

Personkemi och en uppsättning personlighetsdrag är en del i det mellanmännsliga mötet som är svårt att sätta ord på. Vad är det som gör att Mia känner att Irene tycker om henne? Vad är det hos skötaren som gör att Birgitta ser honom som rar? Hur kommer Ernsts energi till uttryck? Personlig lämplighet är ofta något som efterfrågas i platsannonser för lediga tjänster inom socialt arbete, och denna diffusa beskrivning är något som kan komma att avgöra huruvida ett möte blir just ett bra sådant.

¹³⁰ Törnblom, 2008, s 75

¹³¹ Neale & Kennedy, 2002, s 204

- Förbannade prästjäväl, lämna oss ifred. Du har ingenting med våra liv att göra, gormade jag.

Men innerst inne beundrade jag honom för hans godhet, han kom att bli min största trygghet. Förutom Maja förstås.

Ingvar studerade teologi och all sin lediga tid ägnade han åt att ta hand om ”gatans drägg”, dem som ingen annan ville befatta sig med. I en liten källarlokal på Oxtorget samlade han alla utstötta som kom i hans väg. Han misströstade aldrig – och gav aldrig upp. Men han kämpade med en otacksam uppgift, vi gav alla fullständigt blanka fan i hans omsorger.¹³²

Birgittas självbild konstrueras tydligt i kontrast till Ingvar, som fungerar som en signifikant andre.¹³³ Ingvar är god, trygg, envis i sin omsorg. Författaren tillhör gatans drägg, en av dem som ingen vill befatta sig med, hon är en otacksam uppgift att ta sig an. Självet konstrueras i relation till de tidigare erfarenheter författaren haft med ”vanliga” människor – hon är dömd på förhand. Birgitta har internaliserat en syn på sig själv som krävande och svår att ha att göra med, den attityd Gilchrist et. al. beskriver att många behandlare som kommer i kontakt med målgruppen uppvisar gentemot dem.¹³⁴

Häktesvakterna och jag skrattar gott åt skämtet och då slår det mig att jag inte har skrattat på länge. Våldigt länge. Jag gillar häktesvakterna och känner mig trygg och avslappnad i deras sällskap. Jag har tappat kontakten med de vanliga människorna under de två år då jag levte i totalt utanförskap! Men [sic!] de här människorna känner jag mig normal igen. Trots att de har uniformer och att jag har arrestens kläder. De behandlar mig väl och jag litar på att de vill mig väl trots att de låser dörren in mig så snart vi är tillbaka i häktets lokaler.¹³⁵

Häktespersonalen väcker en känsla hos Lena av att inte vara onormal, en känsla hon inte haft under sina år i missbruk. Maktskillnaden blir mindre tydlig då de skämtar och skrattar med henne, här används humor som en del i rollövertagandet.¹³⁶ De uttrycker en välvilja, hur får inte läsaren reda på, men något i förhållningssättet får Lena att slappna av och tänka att hon inte är en kuf. Avståndet känns litet, trots att de har arbetskläder och att Lena låses in i en cell på kvällen. Lena tänker sig att en normal människa generellt sätt blir behandlad väl – och då hon upplever att hon blir väl bemött väcks den känslan till liv i henne.

Vår vistelse hos den lilla gumman fick ett abrupt slut när en socialinspektör kom på besök och såg under vilka förhållanden vi levde. Han förfasade sig mest över att vi tvingades sova på madrasser direkt på golvet i ett närliggande uthus. Jag tyckte inte att det var någonting att oja sig över, vi var inte bortskämda med fina sovgemak.¹³⁷

Birgittas självbild, uppbyggd av ett liv i fattigdom och utanförskap, involverar inte att sova i ”fina sovgemak”. Hon anser att socialinspektören ojar sig i onödan. I detta citat

¹³² Andersson, 2010, s 64

¹³³ Perinbanayagam, 2005, s 345

¹³⁴ Gilchrist et al, 2011, s 1114

¹³⁵ Eliasson, 2011, s 68

¹³⁶ Gillespie, 2005, s 28

¹³⁷ Andersson, 2010, s 28-29

målas Birgittas bild av fina sovgemak upp som vad som helst som inte är en madrass på ett golv i ett uthus. Hon upplever inte sig själv vara bortskämd med att sova under ordentliga förhållanden, i alla fall inte enligt den måttstock socialinspektören mäter värdighet med.

Det låter säkert märkligt, men för första gången i mitt liv upplevde jag här på RPK äkta respekt för mig som person. Här bedömdes jag inte på gamla meriter, utan för den jag var just nu. Det var ingen som imponerades av att jag var tuffa Blondie med ett gediget brottsregister. Här använde man andra måttstockar på människors egenskaper och värde.

Det var speciellt två kvinnor som kom att stå mig nära: psykologerna Bibi och Kicki. Bibi, en trygg och jordnära dalkulla, lite bohemisk med noll koll på hur hon klädde sig. Kicki, en mörk och eterisk skönhet som seglade fram i sina svarta, smakfulla kreationer. Så olika – men ändå så lika. De var härligt befriade från allt vad flummighet hette. De ställde tuffa krav. De skalade av mig min uppskruvade glättighet och de tvingade mig att konfronteras med mitt mörka alter ego. Tack vare deras stöd utvecklades jag under den här tiden, jag växte helt enkelt som människa. De hade en sagolik förmåga att locka fram mina bästa sidor. Jag fullkomligt avgudade dem!¹³⁸

Birgitta beskriver friheten i att känna att ens gamla val inte behöver styra över de val som kommer framöver, och att det finns en möjlighet till nystart. Med ord såsom ”tvingade”, ”krav”, ”konfronteras” och ”skalade av” beskriver Birgitta hur hennes tuffa yta kunde putsas bort så att hon som person kunde komma fram. Identiteterna är ombytta: Birgitta behöver inte vara den tuffa, konfrontativa Blondie utan tillåts (tvingas) att bli Birgitta, när terapeuterna är de som sätter hårt mot hårt. Denna skiftning i roller, gör att Birgitta känner att hon inte behöver vara tuff för att få respekt, utan kan tillåta sig själv att upptäcka andra delar av sig själv som hon inte kunnat utveckla under sin tid i utanförskap och missbruk. Behandlarna beskrivs här vara konfrontativa och ställa hårda krav, samtidigt som de uppmuntrar och stöttar. Att konfrontera och skala av kan kanske vem som helst göra, men just de stöttande inslagen i behandlingen beskrivs vara en nyckelingrediens i det goda mötet.¹³⁹

- Du ska veta att jag är stolt över dig! sa Sven-Erik och tittade på mig med en öm blick.

Jag dyrkade den här mannen och ville inte på något sätt göra honom besviken. Jag har väl aldrig knarkat så mycket som under denna tid, om än under välordnade förhållanden.¹⁴⁰

Det goda bemötandet leder inte alltid till lyckosamma behandlingsresultat. Sven-Eriks omsorg beskriver Birgitta genomgående med värme, men projektet han ledde beskrivs som ett misslyckande. Hon beskriver att förhållandena under vilka hon missbrukar är välordnade, men att mängden narkotika hon haft tillgång till aldrig har varit så stor. Det

¹³⁸ Andersson, 2010, s 225-226

¹³⁹ Neale & Kennedy, 2002, s 201

¹⁴⁰ Andersson, 2010, s 111

goda mötet som beskrivs sår förhoppningsvis ett frö i individen så hennes självbild kan förändras till det bättre. Kanske kan individen inkorporera känslan av att vara sedd, att vara värd uppmärksamhet?

Förutom sina vänner fick Lillen också hjälp av äldreomsorgen vid Trekantens servicehus i Gröndal. En sjuksköterska därifrån kom då och då och tittade till honom. En dag frågade hon mig vad han suttit i fängelse för.

- Narkotikabrott, svarade jag.
- Det kan man inte tro. Av det lilla han säger och när man ser sig om här i lägenheten tänker man sig inte något sådant. Han har ju så många vänner som kommer hit och verkar mycket omtyckt.
- Bli inte rädd nu, men det är så med alla som kommer hit. Vi är narkomaner och så gott som samtliga har suttit i fängelse i många år.
- Inte du väl?
- Det var snällt av dig att inte tro det, men jag är nog den som är värst belastad, åtminstone av de kvinnor som du sett här. Du blir väl inte orolig nu, för du har fått veta det här? Vi vill ingen något illa och vi försöker hålla ihop och hjälpa varandra så mycket vi kan. Vi har varit vänner väldigt länge, de flesta av oss.
- Nej då, inte blir jag rädd, bara glad. Tidigare har jag haft en helt annan uppfattning, men faktum är att jag känner till ett annat fall där en gammal person också får hjälp av narkomaner. Jag kan inte säga var eller så, men jag trodde att det var ett absolut unikt fall. Det är det kanske inte?
- Nja, vi är väl inte alla änglar. Jag tror jag vet vilket fall du tänker på fast jag förstår att du inte får säga det. Jag tror att det är här i närheten, en gammal mamma med en son som knarkar. Det gläder mig att du lagt märke till det här. Vi är inte bortskämda med att folk ser oss i bättre dager.¹⁴¹

Här konstrueras Lillemors förflutna för att ge mening åt den situation hon befinner sig i tillsammans med sjuksköterskan. Sjuksköterskan har tidigare haft fördomar gentemot missbrukare och deras förmåga till solidaritet och omhändertagande. Men Lillemors och hennes vänners omsorger om Lillen motbevisar dessa. Sjuksköterskan visar att hon är beredd att revidera tidigare fördomar. Peckover & Chidlaws hypoteser kring att de samhälleliga diskursiva praktikerna utmålar personer med missbruksproblematik som störda och farliga¹⁴² bekräftas i detta exempel. Samtidigt visar exemplet att diskursiva praktiker är flytande, inte en gång för alla fastställda, och att det går att revidera dem.

Lillemors medvetande om sig själv konstrueras i relation till kriminalitet och drog-användning, och hon skapar ett starkt ”vi” i texten som kontrasteras mot generaliserade andra, människor utan kriminellt förflutet. Dessa generaliserade andra är omsorgs-gående och tar hand om sjuka. Genom att jämföra gruppen hon tillhör med detta lyckas Lillemor införliva några av de egenskaperna hos dessa andre i sin egen grupp.¹⁴³

¹⁴¹ Östlin, 2012, s 258-259

¹⁴² Peckover & Chidlaw, 2007, s 238

¹⁴³ Holdsworth & Morgan, 2007, s 402 f.

Den signifikanta gesten i sammanhanget, att ta hand om en sjuk vän, förstår sjuksköterskan och kan värdera i relation till andra exempel, både av ”vanliga” människor och i relation till det andra fallet hon nämner.¹⁴⁴

Bakom ultimatumet till Jimmy låg dels problem med relationer med män, det fanns inte mycket tillit till män från grunden, dels fanns det en allmän negativ inställning till tillvaron. Mitt självförakt var högt och min livslust var låg, och uppgivenheten hög. Det skapade ett högt inre tryck. Jag behövde en ventil. Oavsett om det var bussbiljett eller terapeut. Mitt beteende var destruktivt och kontraproduktivt, men jag letade efter den där jag kunde pysa som jag tyckte ”legitimt”. Men det förändrades snart. Jimmy såg mina behov och arbetade med att stärka min självkänsla och skapa ett hopp för framtiden. Jag fick ett antal behandlingsuppgifter kring det, och tillsammans med den parallella psykoterapi vände tillvaron sakta med säkert.¹⁴⁵

Genom rollövertagande ser terapeuten de problemområden Magnus beskriver.¹⁴⁶ De områden som de tillsammans i relationen behandlare – behandlad identifierat som grunden till Magnus problem görs begripliga och tas fram i ljuset. Magnus behöver framtidsstro och självkänsla, vilket Neale & Kennedy menar är en av de viktigaste delarna i arbetet med denna målgrupp.¹⁴⁷ En vital del i detta möte är beskrivningen av kommunikationen som ventil. Jimmy backar inte utan bekräftar Magnus i uppfattningen att terapeutiska situationer är gjorda för att frustration ska kunna vädras. Han ser till Magnus behov och arbetar fram en behandlingsplan som medför att Magnus känner att hans utåtagerande inte behöver vara den enda ventilen i hans liv. Med behandlingsuppgifter som adresserar de områden som han har problem med samtidigt som han får samtalsterapi med psykoanalytisk inriktning lättar hans besvär och han kan börja ordna upp sitt liv.

HJÄLPRELATIONEN

I det här avsnittet har jag tematiserat de möten som i texterna beskrivits som extra hjälpsamma. Samhällets hjälpapparat måste stå till förfogande för de som söker vård och insatser. Administrativt arbete är svårt att hålla jämna steg med, om man som flertalet av författarna levit i utanförskap och inte ens betalat en räkning på egen hand på en längre tid. Något som återkommer i flera exempel är vikten av att behandlaren kommer förberedd till möten. Planering fungerar lugnande i situationer där mycket står på spel, exempelvis i rättegångar där påföljden blir antingen fängelse eller vård. En organiserad behandlare visar omtanke och omsorg om sina åtaganden. Det är inte bara ett möte som

¹⁴⁴ Gillespie, 2005, s 20

¹⁴⁵ Callmyr, 2011, s 228

¹⁴⁶ jfr. Gillespie, 2005, s 28

¹⁴⁷ Neale & Kennedy, 2002, s 200

sker hipp som happ, utan förutsättningarna för mötet är skapade i förväg. Det ökar den positiva känslan som den behandlade går in i mötet med.

En viktig aspekt av den förberedde behandlaren är att hen lagt ner tid på det arbete som ska gynna den som söker vård och stöd. Att känna att man är värd att lägga ner tid på framstår ofta i mötena som överordnat ekonomiska resurser. Detta gäller både att lägga ner tid att göra en ordentlig kartläggning av den hjälpsökandes situation till att mäta ut och bistå med tillräckligt många terapitillfällen för att den behandlade ska känna att de problemområden hen har blir adekvat adresserade och utredda.

Stöd, både praktiskt och känslomässigt, är en tydlig beståndsdel i goda möten. Behandlare hjälper den behandlade att utveckla egna strategier, genom att stötta dem igenom en svår situation. Sedan kan individens reflexivitet införliva vetskapen om att självet är starkt nog att ta sig igenom svårigheter.

En noga planerad insats är vidare ett konkret uttryck för omsorg, precis som praktisk hjälp med en flytt eller med personlig hygien. Det känslomässiga stödet är mer svårfångat i ord, vilket flera av citaten understryker. Ofta kan det visa sig i en stark positiv känsla gentemot behandlaren, eller av att mötet skapar reaktioner hos den behandlade som hen inte var beredd på innan mötet skedde.

Framför allt kändes det skönt att få börja med den mer personliga behandlingen som den förlängda behandlingen innebar, att verkligen kunna arbeta med såväl kognitiva verktyg för att hantera missbruket som med de olika delarna som drev mitt missbruk. Och dessutom kändes det skönt att få ha Anne-Marie som terapeut igen. Hon var hård, men jag hade stor respekt för hennes omsorg och kompetens.¹⁴⁸

Missbrukets gränslösa beteende blir kraftigt begränsat i möte med terapeuter som Anne-Marie. Hon beskrivs som omsorgsfull och kompetent, såväl som hård. Många av exemplen belyser just denna gränssättning som en viktig del i behandlingsrelationen. Vissa exempel framhåller lugn, trygghet, ödmjukhet och liknande egenskaper som det som varit mest funktionellt för dem. Andra framhåller att hårdhet, tuffa krav, eller osentimentalitet är det mest effektiva i en behandling. Det är inte tydligt i vilka sammanhang det krävs det ena eller det andra. Tydligt är dock att ärlighet är en önskad egenskap, tillsammans med engagemang och välvilja. I många exempel är dessa egenskaper som rör sig på en känslomässig nivå. Man upplever, känner, tänker, tycker, snarare än beskriver mötenas beståndsdelar och vad det är som skapar dessa känslor och upplevelser.

¹⁴⁸ Callmyr, 2011, s 226-227

Det är svårt att nå människor som är mitt uppe i ett missbruk eller de som precis börjat. Det enda (som jag kan se det) som hjälper där är ett polisingripande och en behandling istället för fängelse.¹⁴⁹

De insatser Lena förespråkar förutsätter att olika myndigheter kan samverka kring individen, och att de kan säkerställa att individen får stabilitet i den vård hen döms till.¹⁵⁰ Om inte detta kan ske kommer ingripandet endast medföra omfattande negativa konsekvenser för individen.¹⁵¹

Lenas erfarenheter gör att hon kan överta rollen av en människa mitt uppe i ett missbruk. Detta rollövertagande gör att hon uttalar sig med säkerhet kring ”det enda som hjälper”. Här kan vi se hur Lenas Jag i en situation blir ett Du i en annan.¹⁵² Den signifikanta symbolen, polisingripande och kontraktsvård, blir en bro mellan Lenas dåtid, till en nutid eller framtid för en annan individ.

- Och hur länge tänker du ligga här och tycka synd om dig själv? Är det inte dags för en uppryckning?

Tonen var inte elak, bara retsamt uppfordrande. Jag blev dock irriterad på att en plitdjävel kom in och tilltalade mig på det här arroganta sättet. Förstod inte fanskapet att det enda jag begärde var att få bli lämnad ifred?

/.../

Det här var mer än jag orkade med där jag låg som ett vrak på britsen och jag bad människan snarast ”fara åt helvete”.

Men Louise, som hon hette, gav sig inte. Så gott som dagligen tittade hon in till mig och växlade några ord. För varje dag kom vår konversation att bli djupare och våra samtal allt längre. Jag fick stort förtroende för Louise. Hon, liksom ”mina tjejer” på RPK – Bibi och Kicki – var befriande osentimentala och verkade inte ett uns imponerade av min kriminella meritlista. Jag kände att de gillade mig för den jag var – eller kanske mer för den jag kunde bli med lite hjälp och stöttning. För Louise berättade jag inte bara om min ångest och djupa skam, utan också om mina drömmar om ett annat liv och om min längtan efter mina älskade barn och min mor. Men också om min oro över att jag inte visste om min mamma levde eller inte. Dagen efter kom Louise in och berättade att hon tagit reda på att Maja vunnit kampen mot sjukhussjukan, och överlycklig konstaterade jag att vi två var av samma virke – en sort som varken pest, kolera eller annat djävulskap kunde förgöra.

- Jag har lovat morsan massor av gånger att jag ska lägga av med knark och kriminalitet. Den här gången måste det gå.
- Om du vill ha min hjälp är jag beredd att ställa upp, erbjöd sig Louise.

Och jag förstod att detta var min enda möjlighet. Det var också den första reella chans som jag över huvud taget hade fått under min levnad. /.../ Jag tackade försynen som fört den här rödhåriga ängeln in i mitt liv, för på ganska kort tid fick hon mig att känna livslust och tro på framtiden.

- Men du kommer inte att få någonting gratis – jag kommer att ställa tuffa krav på dig! förberedde hon mig.¹⁵³

Birgitta beskriver Louise som en rödhårig ängel, men en ängel som ställer tuffa krav, som utmanar Birgitta och som inte ger upp. Birgitta gör ett rollövertagande till Louises

¹⁴⁹ Eliasson, 2011, s 61

¹⁵⁰ Neale & Kennedy, 2002, s 200

¹⁵¹ Kristiansen & Svensson, 2004, s 33

¹⁵² Gillespie, 2005, s 34

¹⁵³ Andersson, 2010, s 250-251

position och ser sig själv med hennes ögon.¹⁵⁴ Hon upplever sig ha potential att förändras, att bli den hon ”egentligen är”, med stöd och hjälp. Louise bryr sig inte om var Birgitta har varit, utan hur långt hon kan komma. Att erbjuda denna nystart är avgörande för att Birgitta ska känna att det finns ett liv som hon har rätt och möjlighet till.

Louise bygger förtroende genom att inte enbart stryka Birgitta medhårs, och genom att göra ansträngningar utöver sina arbetsuppgifter. Birgitta kan samtala med Louise om såväl vardagliga bekymmer såsom större problem och trauman¹⁵⁵, exempelvis rädslan för att inte veta hur hennes mor mår. Det går även att utläsa att Louise troligtvis inte reagerar med skam, skräck eller avsky för det Birgitta berättar för henne, då Birgitta fortsätter ge Louise sitt förtroende. En viktig beståndsdel i detta möte är att kontakten byggs upp över tid.

Jag hade bloggen som en ventil och jag hade terapin som den bästa ventil. Och den var inte bara en ventil. Vi tog oss igenom område efter område, det var fram och tillbaka kring de frågeställningar som jag behövde bearbeta, Det kostade mycket energi, men det gav också energi. Jag kom någonstans med mig själv. Ett område av de två nycklarna fungerade. Och det gjorde det hela tiden som jag tilldelades terapi, i två år.¹⁵⁶

Magnus använder terapin som ett sätt att utveckla sitt själv bortom den missbrukaridentitet han tidigare haft.

Jag minns inte så mycket av vad som sades när Bosse från behandlingshemmet kom och informerades mig om Kvarnlyckan på Lidingö. Det var bara någon dag efter mötet med soc-Irene och övervakar-Helena och jag trodde väl att informationen skulle vara ganska formell av typen, vi gör detta och detta på dagarna, behandlingshemmet ligger där och det här är numret på bussen som går dit. Punkt slut. Det var precis tvärtom. Jag blev berörd och omtumlad under de drygt två timmarna som Bosse satt på en stol mitt emot mig i mötesrummet. Han fick mig att både skratta och gråta utan att jag alls förstod hur det gick till. Jag lippar för att jag inte fått knark när jag lyssnar på Lugna Favoriter på kvällarna, punkt slut. Inte åt vad en gubbe på 55 år får mig att känna och tänka, punkt slut igen.

Bosse berättade om sig själv och om hur hans liv sett ut. Han hade varit en riktig parkbänksalkis som nyktrat till ganska sent i livet. Han sa egentligen ingenting om vad han tyckte om min situation eller vad han tyckte att jag behövde göra, och det var just det som var anorlunda mot de möten jag haft på socialen. Han berättade bara om sig själv, vilket gjorde att jag inte kunde låta bli att fylla i och hålla med när jag kände igen mig i hans berättelser, och det jag gjorde hela tiden.¹⁵⁷

Utan pekpinnar och utan att benämna hennes situation, låter Bosse Mia själv relatera till hans berättelse. Det var ett välkommet avbrott från de mer formella möten Mia haft. Hans erfarenheter som nykter missbrukare utläser jag som signifikanta symboler, som

¹⁵⁴ Gillespie, 2005, s 28

¹⁵⁵ Jfr Neale & Kennedy, 2002, s 201

¹⁵⁶ Callmyr, 2011, s 239-240

¹⁵⁷ Törnblom, 2008, s 79

Mia känner igen sig i och kan jämföra med sina egna upplevelser.¹⁵⁸ Genom att ta Bosse position i en rollövertagande process kan Mia se att det finns ett nyktert liv för henne också.¹⁵⁹ Hon har ett val, precis som han haft. Bosse kan med sin egen erfarenhet bli en behandlare hon kan relatera till, vilket blir en god förutsättning för att motivera och inspirera Mia till drogfrihet.¹⁶⁰

Idag är det rättegång, vilket min mage och resten av alla mina beståndsdelar är medvetna om. Irene, min snälla soc-kvinna, har förberett underlag för att rätten ska kunna döma mig till kontraktsvård istället för fängelse och hon tror att det ska gå vägen. Tror. Jag har enligt henne bra förutsättningar, vilket jag också förstår, men ingenting är säkert.¹⁶¹

En väl förberedd behandlare är en viktig signifikant symbol¹⁶² för personer som söker behandling och insatser. Irene har använt sin tidigare erfarenhet för att försäkra Mia om att det finns en reell chans för henne att få vård och inte fängelse. Det är i sig betryggande och ger en känsla av att vara värdefull, då myndigheterna som står på ens sida visar sig vara beredda att lägga ner tid och energi för att plädera för ens sak.

Det som skilde sig var att min sjuksköterska kom till mig och sa att hon ville prata lite med mig. Min sjuksköterska, Christina, ledde det team av skötare som var mina kontaktpersoner [sic!] på avdelningen. Vi satte oss och pratade. Jag berättade lite kort om mina problem. Vi fick direkt en väldigt bra kontakt. Jag uppskattade Christina väldigt mycket eftersom hon ställde frågor, ifrågasatte lite vad jag sa och förslog [sic!] i slutet av samtalet att jag skulle fundera på elterapi och att träffa avdelningens psykolog. Christina trodde att det skulle vara bra för mig.

Christina var mycket aktiv under detta samtal, och under våra kommande. Det kändes mycket bra. Jag upplevde att hon verkligen brydde sig om mig och engagerade sig i mig. Det skilde sig lite från de kontakter jag hade med mina kontaktpersoner, även om de också visade ett engagemang, men inte riktigt lika starkt som Christinas.¹⁶³

Engagemanget hos Christina är det som gör mötet funktionellt och skapar en positiv känsla hos Magnus. Det intressanta i denna beskrivning är att Christina beskrivs i termer av lätt ifrågasättande, frågvis och erfaren nog att komma med välgrundade förslag på insatser som kan passa Magnus aktuella situation och behov. Det är inte ett samtal där den behandlade stryks medhårs, inte heller ett samtal där Magnus egna värderingar viftas bort. Christina är både inlyssnande och ifrågasättande. Aktiviteten hon visar gör att Magnus kan införliva i sitt själv att han är en intressant samtalspartner och att hans problem är värda att ta på allvar.

¹⁵⁸ Gillespie, 2005, s 20

¹⁵⁹ B. Svensson, 2007, s 88

¹⁶⁰ Neale & Kennedy, 2002, s 202

¹⁶¹ Törnblom, 2008, s 86

¹⁶² Gillespie, 2005, s 20

¹⁶³ Callmyr, 2011, s 116

Det var under den här tiden som jag kom i kontakt med Ingvar, en underbar människa som så småningom blev pastor i Missionsförbundet. Ingvar har kommit att följa mig genom hela livet och var jag än har befunnit mig har han letat rätt på mig. Utan honom hade jag förmodligen inte levt idag. Det var fler än en gång han bar mig på sina bara armar till närmaste sjukhus när jag försökt ta livet av mig.¹⁶⁴

Ingvar förkroppsligar många av de egenskaper Neale & Kennedys respondenter önskar hos en god vårdgivare: pålitlig, trofast och engagerad.¹⁶⁵ Ingvars agerande i det förflutna görs meningsfullt då Birgitta ser tillbaka på sitt liv och minns de gånger han ställt upp för henne. Hon såg dem kanske som isolerade händelser då de skedde, men i efterhand ser Birgitta att hans omsorg inte bara var tillfällig och inte enbart syftade till att släcka bränder och åtgärda akuta situationer. Han visar gång på gång att han finns, att han ställer upp och att han inte ger sig.

Till slut fick jag hjälp av en kurator att ordna med en del praktiskt. Och min kontaktperson Riku både ställde upp och hjälpte mig att flytta och hjälpte mig att tänka på annat genom att prata om allt möjligt. Han var verkligen helt underbar. Och det var min andra vecka på sjukhuset. Något fick mig att stanna kvar. Till och med trots att de stoppade mina stesolid.¹⁶⁶

Även om Magnus mår psykiskt dåligt så gör mötena att hans livssituation blir hanterbar. Denna praktiska aspekt av socialt arbete ihop med den avlastande funktion som kontaktpersonens distraherande samtal ger Magnus en typ av trygghet som hans annars kaotiska livssituation inte erbjuder. Därmed blir de kombinerade insatserna som beskrivs i stycket en hjälp för honom att se framåt, i förlängningen en tilltro till samhällets insatser och hjälpförmåga gentemot utsatta människor.

Den praktiska hjälpen Magnus får från två skötare är en signifikant symbol¹⁶⁷ som står för att ställa upp, att hjälpa och att stötta. Att Riku sedan distraherar Magnus genom småprat är en del i ett rollövertagande där Riku tar Magnus position¹⁶⁸ och bedömer att Magnus behöver tänka på annat.

SLUTDISKUSSION

Inledningsvis ställde jag en rad frågor kring det goda mötet, där den mest centrala rör det goda mötets essens. Vad är det goda mötet? Svaret kommer kanske inte som vare sig en besvikelse eller en överraskning: det finns inte ett gott möte.

Det goda mötet är avhängigt en rad olika kontextuella förutsättningar, såsom i vilket sammanhang mötet äger rum: frivillig vård eller tvångsvård? I ett frivilligt sammanhang

¹⁶⁴ Andersson, 2010, s 63

¹⁶⁵ Neale & Kennedy, 2002, s 199

¹⁶⁶ Callmyr, 2011, s 112

¹⁶⁷ Gillespie, 2005, s 32

¹⁶⁸ *ibid*, s 28

handlar det goda mötet om att lyssna på den som söker insatser, för att säkerställa rätt insatser. Att skapa en känsla av att vara sedd och hörd och validera den behandlades känslor och upplevelser. I tvångsvård handlar det goda mötet om att visa den behandlade respekt, att fastställa hens rätt till integritet, att visa att hen är ett subjekt och inte ett objekt. Vidare har varje möte inom socialt arbete ett mål, mer eller mindre uttalat. Ett möte äger aldrig rum förutsättningslöst.

I en svensk kontext värderas självbestämmande högt, och med det självbestämmandet tilldömer vi individen ett stort individuellt ansvar. Integritet är fundamentalt i arbete med socialt utsatta människor, och de som har en behandlande roll måste alltid respektera individens expertis på sin egen situation. Men när slutar individens expertis och när ska samhället kliva in för att försäkra individen ett värdigt liv? Denna komplexa fråga är lika gammal som socialt arbete och lika svårbesvarad som Teodicéproblemet*. Min föreställning är att det goda mötet är ett värdefullt redskap i arbetet att besvara frågan. I det goda mötet kan samhället och individen mötas och genom kommunikation och respekt kan de närma sig varandras positioner.

Vem har då ansvaret för att skapa ett gott möte? Är det den behandlade själv? Eller är det den som ska utföra de behandlande inslagen? Eller är det den större, samhälleliga kontexten som har ansvar att se till att alla medborgare har lika stora möjligheter att leva ett gott liv? Tolkningarna av den här frågan varierar från person till person. Mitt svar är att samhället bär det yttersta ansvaret, och i den svenska narkotikapolitiska kontexten tar inte Sverige det ansvar över alla sina medborgare som det borde göra. Sverige gör medvetet livet svårt för personer som använder narkotika, i förhoppningen att detta kommer få personer att sluta missbruka berusningsmedel. I mina ögon är detta en strategi som är infantil gränsande till idioti. Även om syftet med det narkotikafria samhället någonstans i grunden är gott borde vi insett att det narkotikafria samhället 40 år efter att visionen uppkom ännu inte är upprättat, och att de åtgärder som använts hittills kanske bör omvärderas, och vissa av dem skrotas. Förbluffande ofta antar människor att skadebegränsande åtgärder innefattar barocka insatser såsom att lära högstadiel elever hur man bäst injicerar narkotika. Så är inte fallet. Skadebegränsande åtgärder behöver inte ens vara direkt kopplade till droganvändning, såsom jag påvisar i PROBLEMFÖRMULERINGEN. I avsnittet FORSKNING KRING DET DÅLIGA BEMÖTANDET redogör jag för Bartletts et. al. studie, där författarna diskuterar hur ett skadebegränsande förhållningssätt kan an-

* Theodicéproblemet behandlar "Ondskans problem", alltså svårigheten i att förklara en allsmäktig, allgod Guds existens när det existerar ondska och lidande i världen.

vändas i möten gentemot narkotikamissbrukare.¹⁷⁰ Genom att lära ut hur ett missbruk kan skada dig själv och din omvärld så lite som möjligt minskar negativa effekter av missbruket, såväl på individnivå som på samhällsnivå.

Jag har i möten med aktiva narkomaner, i privatliv och arbetsliv, träffat flera människor som uttalat hur deras förtroende gentemot samhället krymper för varje negativt bemötande de möts av, och hur deras lust att bli ”en vanlig Svensson” krymper varje gång behandlingssverige vänder dem ryggen. Det är inte irrationellt, snarare vill jag hävda att den uppfattningen är långt mer verklighetsförankrad än att tänka sig att skadebegränsande satsningar kommer medföra att heroin börjar säljas jämte folköl på Ica. Hur stor är chansen att du vill kämpa för att bli nykter och en del av ett samhälle som försvårat ditt liv på alla upptänkliga sätt och aldrig gett dig annat än förakt?

Det goda mötet, och det goda bemötandet, är en strategi som kan börjas användas på en gräsrotsnivå medan vi väntar på att den svenska narkotikapolitiken kommer förankras i verkligheten och inte i utopier. Genom att visa respekt, empati och medmänsklighet kommer vi kanske inte motivera till drogfrihet i varje möte med en narkotikaanvändare, men i det goda mötet sker något med den vi möter. Genom att bemöta hen som en människa, att se bortom gamla föreställningar kring farliga, oberäkneliga, kriminella, oförbätterliga narkomaner, kan deras negativa självbild luckras upp och öppnas för möjligheten att se sig själv som en individ, en medborgare med rättigheter och möjligheter, någon som är värd att kämpa för.

Hur det goda mötet ser ut kan jag emellertid inte svara på. Jag har resonerat kring en uppsjö av olika förutsättningar och visat exempel på hur människor med egen erfarenhet av missbruk konstruerar möten med behandlingssverige. Resultatet är spretigt men vackert i all sin vidd. Du får välja själv om du vill ta på dig silkesvantar eller skyddshandskar när du försöker få till ett gott möte. Själv ska jag ha på mig en av varje.

¹⁷⁰ Bartlett et. al, 2013, s 1

LITTERATURFÖRTECKNING

- Andersson, Birgitta, *Blondie: självbiografisk roman*, [Ny utg.], Lind & Co, Stockholm, 2010
- Argantzell, Elisabeth, & Leufstadius, Christel. Teoretiska grunder inom psykosocial arbetsterapi. i Eklund, Mona, Gunnarsson, Birgitta & Leufstadius, Christel (red.), *Aktivitet & relation: mål och medel inom psykosocial rehabilitering*, 1:a uppl., Studentlitteratur, Lund, 2010, s 41-68
- Bakker, J. I, The Self as an Internal Dialogue: Mead, Blumer, Peirce, and Wiley. i *The American Sociologist*, vol 36, nr 1 (2005): s 75-84
- Bartlett, Robin, Brown, Laura, Shattell, Mona, Wright, Thelma, & Lewallen, Lynne, Harm Reduction: Compassionate Care Of Persons with Addictions. i *Medsurg Nursing* 22, nr 6 (2013): s. 349-358
- Bryman, Alan, *Samhällsvetenskapliga metoder*, 2., [rev.] uppl., Liber, Malmö, 2011
- Börjesson, Mats & Palmblad, Eva. Introduktion. i Börjesson, Mats & Palmblad, Eva (red.), *Diskursanalys i praktiken*, 1:a uppl., Liber, Malmö, 2007, s 7-26
- Callmyr, Magnus, *Smålänning, civilekonom, försäljningschef, alkoholist & "Jävla narkoman"*, Elenki AB, Örebro, 2011
- Gilchrist, Gail, Moskalewicz, Jacek, Slezakova, Silvia, Okrublica, Lubomir, Torrens, Marta, Vajd, Rajko, & Baldacchino, Alex, Staff regard towards working with substance users: a European multi-centre study. i *Addiction* 106, nr 6 (2011): s. 1114 – 1125
- Gillespie, Alex, G. H. Mead: Theorist of the Social Act. i *Journal for the Theory of Social Behaviour*, vol 35, nr 1 (2005): s 19-39
- Guttormsson, Ulf, Frågor & Svar om Narkotika. Centralförbundet för alkohol- och narkotikaupplysning, CAN. 2016. <http://www.can.se/fakta/fragor-och-svar/narkotika#Hur-manga-anvander-narkotika-i-Sverige> (Hämtad 2016-05-14)
- Holdsworth, Clare, & Morgan, David, Revisiting the Generalized Other: An Exploration. i *Sociology* vol 41, nr 3 (2007): s. 401-417
- Hydén, Lars-Christer. Att bemöta och bemötas. i *Utan fast punkt: om förvaltning, kunskap, språk och etik i socialt arbete*, Socialstyrelsen, Stockholm, 2001, s 48-66

- Eliasson, Lena K., *Den flygande knarkhunden: en bok om utanförskap*, 1:a uppl., Recito, Norsborg, 2011
- Johansson, Anna, *Narrativ teori och metod: med livsberättelsen i fokus*. Studentlitteratur, Lund, 2005
- Kristensson Uggla, Bengt. Tolkningens metamorfoser i hermeneutikens tidsålder. i Selander, Staffan & Ödman, Per-Johan (red.), *Text och existens: hermeneutik möter samhällsvetenskap*, Daidalos, Göteborg, 2005, s 23-42
- Malmquist, Jörgen och Nordström, Göran. Beroendesjukdom. *Nationalencyklopedin*. 2016. <http://www.ne.se/uppslagsverk/encyklopedi/l%C3%A5ng/-beroendesjukdom> (Hämtad 2016-06-14)
- McLeod, Saul. Pavlov's Dogs. *Simply Psychology*. 2007. <http://www.simplypsychology.org/pavlov.html> (Hämtad 2016-06-14)
- Neale, Joanne, & Kennedy, Catherine, Good practice towards homeless drug users: research evidence from Scotland. i *Health and Social Care in the Community* 10, nr 3 (2002): s. 196–205.
- Patel, Runa & Davidson, Bo, *Forskningsmetodikens grunder: att planera, genomföra och rapportera en undersökning*, 4., [uppdaterade] uppl., Studentlitteratur, Lund, 2011
- Peckover, Sue, & Chidlaw, Robert G., Too frightened to care? Accounts by district nurses working with clients who misuse substances. i *Health and Social Care in the Community* 15, nr 3 (2007): s. 238–245
- Perinbanayagam, Robert S., The other in the game: Mead and Wittgenstein on interaction. i *Studies in Symbolic Interactionism* vol 28, (2005): s. 341-353
- Richert, Torkel, *Överdoser, försörjningsstrategier och riskhantering: livsvillkor för personer som injicerar narkotika*, Malmö högskola. Fakulteten för hälsa och samhälle, Diss. (sammanfattning) Malmö högskola, Malmö, 2014
- Selander, Staffan. Diakritisk hermeneutik och samhällsvetenskapernas interpretatoriska karaktär. i Selander, Staffan & Ödman, Per-Johan (red.), *Text och existens: hermeneutik möter samhällsvetenskap*, Daidalos, Göteborg, 2005, s 43-80
- Selander, Staffan & Ödman, Per-Johan. Inledning. i Selander, Staffan & Ödman, Per-Johan (red.), *Text och existens: hermeneutik möter samhällsvetenskap*, Daidalos, Göteborg, 2005, s 7-22

- Svedmark, Eva I. Att skydda individen från skada – en forskningsetisk balansakt. i Kalman, Hildur & Lövgren, Veronica (red.), *Etiska dilemman: forskningsdeltagande, samtycke och utsatthet*, Gleerups, Malmö, 2012
- Svensson, Bengt, *Pundare, jonkare och andra: med narkotikan som följeslagare*, 3:e uppl., Carlsson, Stockholm, 2007
- Svensson, Kerstin. Organisering i Organisationer. i Svensson, Kerstin, Johnsson, Eva & Laanemets, Leili, *Handlingsutrymme: utmaningar i socialt arbete*, 1:a utg., Natur & kultur, Stockholm, 2008, s 32-55
- Svensson, Bengt & Kristiansen, Arne, *"Byråkrati och narkomani går inte ihop": livsvillkor och värderfarenheter hos kvinnor och män som använder narkotika*, Mobilisering mot narkotika, Stockholm, 2004
- Svensson, Peter & Ahrne, Göran. Att designa ett kvalitativt forskningsprojekt. i Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.), *Handbok i kvalitativa metoder*, 1:a uppl., Liber, Malmö, 2011, s 17-31
- Svensson, Peter. Teorins roll i kvalitativ forskning. i Ahrne, Göran & Svensson, Peter (red.), *Handbok i kvalitativa metoder*, 1:a uppl., Liber, Malmö, 2011, s 208-219
- Törnblom, Mia, *Så dumt!*, Forum, Stockholm, 2008
- Wreder, Malin. Ovanliga analyser av vanliga material – vad diskursteorin kan göra med enkäter. i Börjesson, Mats & Palmblad, Eva (red.), *Diskursanalys i praktiken*, 1:a uppl., Liber, Malmö, 2007, s 29-51
- Östlin, Lillemor, *Hinsehäxan*, [Ny utg.], Lind & Co, Stockholm, 2012